

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 6 marca 2025 r.

Poz. 1139

UCHWAŁA NR 86/XII/25 RADY GMINY NOWA RUDA

z dnia 27 lutego 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nowa Ruda na lata 2024 – 2027”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465; zm.: Dz. U. z 2024 r. poz. 1572, poz. 1907 i poz. 1940) w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu pozytywnej opinii Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu, Rada Gminy Nowa Ruda uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad Zabytkami Gminy Nowa Ruda na lata 2024 – 2027” w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Nowa Ruda.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodnicząca Rady:
Bożena Solek-Muzyka

Załącznik do uchwały Nr 86/XII/25 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 27 lutego 2025 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY NOWA RUDA

NA LATA 2024 - 2027

NOWA RUDA 2023/2024

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	21
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	21
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	21
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	23
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego....	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego.....	29
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	30
6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	30
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych, dla których założono karty adresowe gminnej ewidencji zabytków.....	33
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	42
6.4. Zabytki archeologiczne.....	45
6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	46
6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	46
6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	50
7. Dziedzictwo niematerialne.....	52
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	55

8.1. Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	55
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	60
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	78
9. Charakterystyka zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	78
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków.....	92
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	95
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	95
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	96
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	97
11.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp..	98
11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	103
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	103
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	104
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	106

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Nowa Ruda związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Nowa Ruda na lata 2024-2027 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Ruda na lata 2020-2023* przyjętego Uchwałą Nr 193/XXV/20 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 25 listopada 2020 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Nowa Ruda położona jest w południowo-zachodniej części Polski, w historycznej krainie ziemi kłodzkiej, w Sudetach Środkowych. Posiada status gminy wiejskiej, która w obecnym kształcie została utworzona w 1976 r. Administracyjnie należy do województwa dolnośląskiego i usytuowana jest w odległości ok. 90 km na południe od jego stolicy, Wrocławia. Tworzy jedną z czternastu gmin powiatu kłodzkiego, zajmując 8,5% powierzchni w północno-zachodniej części, w odległości ok. 22 km od Kłodzka. Siedzibą władz samorządowych gminy jest miasto Nowa Ruda, o średniowiecznym rodowodzie, które stanowi odrębną gminę miejską oraz pełni rolę wielofunkcyjnego ośrodka ponadgminnego. W latach 1975-1998 tereny obecnej gminy położone były w ówczesnym województwie wałbrzyskim.

Powierzchnia gminy wynosi 139,67 km², z tego użytki rolne zajmują 50% powierzchni gminy, tereny leśne 41,2% - głównie w północnej części gminy porastając pasma Gór Sowich, natomiast wody pochłaniają 0,5% terytorium gminy. Z uwagi na cenne obszary przyrodnicze znaczna część terenów gminy została włączona w *Obszar Chronionego Krajobrazu - Góry Bardzkie i Sowie*, część terenów wchodzi w skład *Parku Krajobrazowego Gór Sowich*, położone są również w granicach Obszaru Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000 - *Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie oraz Obszaru Ochrony Siedlisk Ostoja Nietoperzy Gór Sowich*.

Według danych UG za 2022 r. gmina zamieszkiwana jest przez 10842 mieszkańców, którzy stanowią 6,6% ludności zamieszkującej powiat. Gęstość zaludnienia wynosi 77 osób/km². Strukturę osadniczą tworzy 17 wsi sołeckich: Bartnica, Bieganów, Bożków, Czerwieńczyce, Dworki, Dzikowiec, Jugów – największy ośrodek osadniczy gminy, osada Koszyn, Krajanów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze, Sokolec, Sokolica, Świerki, Włodowice, Wolibórz.

Gmina sąsiaduje z dziewięcioma jednostkami samorządowymi, które administracyjnie należą do czterech powiatów z województwa dolnośląskiego oraz jedną gminą z Republiki Czeskiej:

- od północnego zachodu z gminą Šonov, (z kraju hradeckiego Republiki Czeskiej),
- od północy z gminami Głuszyca i Walim, (z powiatu wałbrzyskiego),
- od północnego wschodu - z gminami: Bielawa, gm. wiejską Dzierżoniów, Pieszyce, (z powiatu dzierżoniowskiego),
- od południowego wschodu z gminą Stoszowice, (z powiatu ząbkowickiego),
- od południowego zachodu - z gminą miejską Nowa Ruda i gminą Radków, (z powiatu kłodzkiego),
- od południa – z gminą wiejską Kłodzko, (z powiatu kłodzkiego).

Jednostki osadnicze łączy sieć dróg gminnych długości 92 km i 40 kilometrów dróg wewnętrznych oraz 22 odcinki dróg powiatowych długości ok. 90 km. Przez tereny gminy wiodą trzy odcinki dróg wojewódzkich o łącznej długości 49,2 km: droga wojewódzka nr 381 relacji Wałbrzych - Nowa Ruda - Kłodzko, DW nr 384: Wolibórz - Dzierżoniów - Łagiewniki, DW nr 385: granica państw Tłumaczów – Ząbkowice Śląskie – Jagielnica – Grodków, która w nowej Rudzie krzyżuje się z DW nr 381. Gminę przecinają także linie kolejowe,

niezelektryfikowane, dwutorowa nr 286 relacji Wałbrzych Główny - Kłodzko Główny i jednotorowa 327 relacji Nowa Ruda - Słupiec - Ścinawka Średnia.

Gmina położona jest w Sudetach Środkowych u podnóża Gór Sowich, w dolinach rzek: Włodzicy i jej lewobrzeżnego dopływu – Woliborki. Według podziału fizyczno-geograficznego Jerzego Kondrackiego, obszar gminy leży w obrębie mezoregionów: Obniżenie Ścinawki, Obniżenie Noworudzkie, Góry Sowie, Góry Bardzkie i Góry Kamienne. Rzeźba terenu jest zróżnicowana, tworzy ją gęsta sieć różnego typu dolin i wznoszące się ponad nimi drobne górskie grzbiety i pojedyncze wzgórza. Obszar charakteryzuje się dużymi różnicami wysokości względnej terenu. Deniwelacje terenu osiągają ponad 780 m. W części północno-wschodniej znajduje się masyw Gór Sowich z najwyższym szczytem - Wielką Sową (1015 m n.p.m.), natomiast od południowego zachodu gmina graniczy ze Wzgórzami Włodzickimi. Najniżej położone tereny stanowią okolice Bożkowa – rzędne osiągają tu około 330 m n.p.m.

Obszar gminy położony jest głównie na terenie zlewni Nysy Kłodzkiej, a jedynie niewielki północnozachodni fragment należy do zlewni Bystrzycy. Największą rzeką gminy jest Włodzica - lewy dopływ Ścinawki, która jest lewym dopływem Nysy Kłodzkiej. Do większych cieków wodnych gminy należą: potok Dzik - lewy dopływ Ścinawki, Jugowski Potok, Woliborka i Piekielnica, które stanowią lewe dopływy Włodzicy. Cieki powierzchniowe gminy mają charakter górskich potoków.

Na terenie gminy występują udokumentowane zasoby bogactw naturalnych. Są to między innymi: łupki ilaste i ogniotrwałe, zlepieńce, piaskowce, diabazy, melafir i gabro, węgiel kamienny – antracyt, którego wydobywanie zakończono dwie dekady temu.

Ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecznych i taką metrykę posiada większość miejscowości w gminie. Rozwój osady Nowa Ruda, położonej wzdłuż prowadzących przez górskie przełęcze szlaków handlowych, nastąpił w 2 poł. XIII w. za panowania czeskiego króla Przemysła Ottokara II, zaś w dokumentach źródłowych jej nazwa po raz pierwszy wzmiankowana jest w 1337 roku, w księdze fundacji miejskiej Kłodzka, w której wymieniana jest proboszcza Nowej Rudy, Reynharta. W 1347 r. osada należała do rodu von Wustehubów, od których w 1352 roku nabył noworudzkie dobra Hensel von Dorn. Od pierwszej połowy XIV wieku powstają wsie: Wolibórz (przed 1336 r.), Jugów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Włodowice, Świerki (przed

1352 r.), Krajanów (przed 1353 r.), Bożków (przed 1348 r.), Czerwieńczyce (przed 1350 r.) oraz Dzikowiec (przed 1351 r.). W XVI wieku wzmiankowane są wsie: Dworki oraz Sokolec (przed 1572 r.), Sokolica (po 1577 r.), Bieganów (po 1578 r.), Bartnica (przed 1598 r.), zakładane przez rodzinę von Stillfried und Rattonitz, która od 1472 r. władała znaczną częścią ziem noworudzkich (Jerzy Stillfried, rycerz króla Czech, poślubił wówczas siostrę ostatnich właścicieli, Annę von Donyń, zapoczątkowując władanie rodu na tym terenie przez kolejne wieki). W XVII wieku należała już do nich cała środkowa i zachodnia część obecnej gminy Nowa Ruda. Podległe rodowi von Stillfried und Rattonitz ziemie prężnie się rozwijały za sprawą intensywnej gospodarki leśnej i rolnej oraz hucie szkła, założonej w poł. XVI wieku w okolicy Jugowa, a także eksploatacji rud żelaza i miedzi. Rozwinięte też były tkactwo i sukiennictwo. Na początku XVII stulecia, w wyniku wojny trzydziestoletniej i jej następstw, rozwój tych ziem został zahamowany. Od 2 poł. XVIII wieku, po przejęciu tych terenów przez króla pruskiego, rozpoczęto na ziemiach noworudzkich intensywną eksploatację węgla kamiennego (pierwsze próby jego eksploatacji znane były tutaj już w XV w.), która trwała do czasów współczesnych.

W 2 poł. XVII w. na obszarze dzisiejszej gminy wykształciły się dwa ośrodki administracyjne. Pierwszy z nich stanowiło, należące do rodziny von Stillfried und Rattonitz, miasto Nowa Ruda. Drugim był Bożków, należący do rodziny von Götzen, który w 1780 r. przeszedł we władanie rodu von Magnis. W 1810 r. również noworudzkie dobra przeszły w ręce tej rodziny, która była ich właścicielem do 1945 r. W 1855 r. Nowa Ruda stała się siedzibą powiatu, obejmującego dwa miasta (Nowa Ruda i Radków) oraz 37 wsi. Od 1871 r. Nowa Ruda należała do II Rzeszy Niemieckiej. W 1932 r., na skutek reformy administracyjnej Niemiec, Nowa Ruda utraciła status miasta powiatowego. II wojna światowa nie objęła działaniami wojennymi miasta i okolicznych miejscowości. Jednak wówczas na tych terenach, w maju 1941 r. wydarzyła się największa katastrofa górnicza, bowiem w kopalni "Ruben" zginęło 187 górników.

Po kapitulacji hitlerowskich Niemiec, w maju 1945 r. do Nowej Rudy wkroczyły oddziały Armii Czerwonej, ludność niemiecka została wysiedlona, a jej miejsce już w czerwcu zajęli polscy osadnicy. Jednak tereny gminy ostatecznie znalazły się w granicach Polski dopiero po zakończeniu sporów terytorialnych z Czechami o ziemie dawnego hrabstwa kłodzkiego. Wówczas rozpoczął się nowy, polski etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność

gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto wspomnieć, iż na terenie gminy w pałacu w Bożkowie gościli znane postaci historyczne m.in. John Quincy Adams, późniejszy prezydent USA oraz królowie Prus Fryderyk Wilhelm III Hohenzollern i Fryderyk Wilhelm IV Hohenzollern.

W krajobrazie kulturowym gminy występują bardzo licznie charakterystyczne wyróżniki - małe obiekty kultowe: kapliczki, figury - w tym liczne „Nepomuki”, krzyże przydrożne, które są specyficzną formą spuścizny kulturowej po dawnych mieszkańcach tych terenów. Są też swoistymi dokumentami pierwszych lat polskiego osadnictwa na tych wówczas obcych kulturowo ziemiach, kiedy to władze kościelne wspólnie z państwowymi prowadziły akcję ich osławiania. W efekcie zastane i dostrzegane w krajobrazie sacrum zostało zaakceptowane przez przybyłą ludność i teraz jest mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadcząc nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie zastanej kultury ludowej. Przykłady małej architektury sakralnej, z których kilka ujęto w rejestrze zabytków, a wiele w gminnej ewidencji zabytków, są obecne w każdej wiosce, nieraz po kilka takich obiektów, powstałe w różnym czasie, począwszy od XVII do 1 poł. XX wieku, wzniesione z różnych materiałów i w różnej formie. Przeważają kapliczki domkowe z dwuspadowymi bądź czterospadowymi daszkami i kapliczki słupowe, murowane, większość otynkowana. Krzyże są zarówno murowane, jak i drewniane, z czerwonego piaskowca, żelazne i kamienne. Figury św. Jana Nepomucena czy grupy figuralne wykonane głównie są z piaskowca. Niektóre zostały odnowione w ostatnich latach, są to np. kapliczka domkowa z XVIII w. i krzyż kamienny w Ludwikowicach Kłodzkich, kapliczka domkowa z 1699 r. w Nowej Wsi Kłodzkiej, grupa figuralna z piaskowca – XVIII w. – i pomnik z krzyżem z 1809 r. w Bożkowie, krzyż kamienny z XIX w. w Czerwieńczycach. Obiekty kultowe tworzą pątniczo-turystyczny szlak, wiodący przez wszystkie wsie gminy.

Nowe akcenty w krajobraz kulturowy tych terenów, malowniczo usytuowanych wśród górskich dolin i na zboczach górskich, wniosły pod koniec XIX w. linie kolejowe, jedno- i dwutorowe oraz związane z nimi liczne obiekty inżynierskie, szczególnie na interesującym odcinku czynnej nadal linii nr 286 Kłodzko-Wałbrzych czy nieczynnej od dziesięcioleci Kolei Sowiogórskiej, stanowiącej dawniej górski odcinek normalnotorowej kolei relacji Dzierżoniów-Ścinawka Średnia, na której między Srebrną Górą a Woliborzem, z uwagi na

znaczne nachylenie torów, zamontowana była niegdyś na odcinku ok. 4 km dodatkowa podwójna szyna zębata (był to jeden z nielicznych torów zębatych na świecie) - dla specjalnych parowozów (obecnie wiadukty tej linii znajdują się na ścieżce edukacyjnej „Zębata”). To m.in. konstrukcje typu przepusty, wydrążone skalne wąwozy, tunele, w tym dwukomorowe np. w Świerkach, bardzo wysokie wiadukty kolejowe, mosty konstrukcji stalowej np. dwutorowy nitowany w Ludwikowicach Kłodzkich, również budynki dworcowe. Obiekty kolejowe wznoszone w latach od 1874 do 1902, linia przebudowana na dwutorową od 1906-1913, są świadectwem osiągnięć ówczesnej techniki inżynierskiej dostosowanej do warunków geofizycznych i topograficznych terenu, uwzględniającej również krajobraz.

O przeszłości i wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np.:

- ✓ pomniki poległych w I wojnie światowej w Bieganowie i Sokolcu;
- ✓ w Krajanowie stoi pomnik ofiar wojny prusko-francuskiej z 1806 r.;
- ✓ pomnik ku czci Heinricha Bendera, ostatniego pustelnika w Bożkowie, który postawiony jest w miejscu, gdzie niegdyś stała Kaplica Loretańska, którą się opiekował;
- ✓ Pomnik Górnika w Podgórzu, wyrzeźbiony przez miejscowego artystę z Nowej Rudy w 1966 r., z pamiątkową tablicą poświęconą „Górnikom Kopalni Węgla Kamiennego Nowa Ruda szyb Bolesław. Brać Górnicza, 4.12.2010 r.”;
- ✓ pomnik w Ludwikowicach Kłodzkich poświęcony pamięci 151 górników, w większości z Jugowa, którzy zginęli podczas katastrofy w kopalni Waclaw w lipcu 1930 r. oraz upamiętniająca również tychże górników w Jugowie na cmentarzu kaplica-pomnik z figurą Chrystusa na krzyżu, dźwigającego ciężar górniczej niedoli, wykonana według projektu wałbrzyskiego architekta Ernsta Pietruskiego. Figura Chrystusa dłuta Augusta Wittiga, noworudzkiego artysty;
- ✓ pomnik Karla Wiesen’a na szczycie Góry Sokolica, przy trasie z Przełęczy Sokolej na Wielką Sowę, wzniesiony pod koniec XIX w., a w czerwcu 2002 r. odsłonięto na nim tablicę ku czci ważnej dla regionu postaci, która przyczyniła się do budowy schroniska Sowa w 1897 r. i była propagatorem działań turystycznych, zasłużonym przewodniczącym

walimskiego Towarzystwa Sowiogórskiego i współwłaścicielem zakładów włókienniczych.

Przygraniczny charakter tych terenów, przeszłość historyczna i przenikanie się różnorodnych kultur, miały wpływ na wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Ruda na lata 2024-2027* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023, poz. 40 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub

roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych,

o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne

bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

2) uznanie za pomnik historii,

3) utworzenie parku kulturowego,

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;

2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy

zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r., poz. 2556 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zmianami)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a nadto określa się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 pkt 4),
- c) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia studium instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu studium, a po sporządzeniu projektu studium uzyskuje opinię m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 11 pkt 2 i pkt

5 lit. c),

d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r., poz. 344 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody,

radę lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2023 r., poz. 682 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytych stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku

rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja

administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest

stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem

aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego

Przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr L/1790/18 z dnia 20 września 2018 r. *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030* określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, wśród których uwzględniono zachowanie wartości środowiska kulturowego, kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

W dniu 31 października 2018 r. Zarząd Województwa Dolnośląskiego, Uchwałą nr 6146/V/18, przyjął *Plan Wykonawczy Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030*, zmieniony Uchwałą nr 2978/VI/2020 z dnia 12 listopada 2020 r. Głównym celem Planu Wykonawczego SRWD 2030 jest uporządkowanie działań prowadzących do skutecznej realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030, efektywnego wydatkowania środków krajowych i europejskich oraz ułatwienia monitoringu osiągniętych postępów.

W przeprowadzonej analizie SWOT wskazano mocne strony regionu związane z ochroną dziedzictwa kulturowego:

- zróżnicowany i bogaty pod względem wartości kulturowych i przyrodniczych krajobraz regionu,
- różnorodność zachowanego dziedzictwa kulturowego, w tym duża liczba zabytków o wysokiej klasie artystycznej i znaczeniu historycznym (obiekty na liście UNESCO, Pomniki Historii, parki kulturowe),
- gęsta sieć miast o zachowanym historycznym układzie urbanistycznym i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi,
- największa w skali kraju liczba zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Wskazano również słabe strony regionu, wśród których wymienia się m.in. znaczną dewastację nieużytkowanych zabytkowych obiektów przemysłowych i kolejowych, negatywne przekształcenia historycznych układów przestrzennych

miejsowości, wprowadzanie nowej zabudowy oderwanej od miejscowej tradycji budowlanej oraz modernizację zabytkowych obiektów bez poszanowania znaczenia wartości zabytków.

Założony w *Strategii* cel nadrzędny, określony jako „Harmonijny rozwój regionu i wysoka jakość życia dolnośląskiej społeczności” realizowany będzie poprzez cele strategiczne, wśród których wymieniono „Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego”. Cel operacyjny „Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego” ma być realizowany poprzez:

- wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie,
- wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji,
- wsparcie zagospodarowywania i udostępniania na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą Nr XIX/482/2020 z dnia 16 czerwca 2020 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego jest dokumentem kreślącym politykę zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa. Punktem wyjścia do sformułowania tej polityki jest wizja zagospodarowania przestrzennego, stanowiąca jednocześnie cel główny, czyli stan, do którego Samorząd Województwa Dolnośląskiego będzie dążył traktując przestrzeń, jako wspólne dobro. Wizja zagospodarowania przestrzennego brzmi: DOLNY ŚLĄSK 2030: RÓŻNE OBSZARY – JEDEN REGION, RÓŻNE POTENCJAŁY – SPÓJNY ROZWÓJ.

Osiągnięciu wizji zagospodarowania przestrzennego województwa, określającej Dolny Śląsk 2030 jako jeden region rozwijający się w sposób spójny ale złożony z różnych obszarów o odmiennych potencjałach, podporządkowana jest realizacja czterech celów polityki zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa, którym podporządkowano określone kierunki działań. Do ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego odnosi się Cel 2. „Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego,

kulturowego i krajobrazu”.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Zasoby te stanowią bardzo istotny czynnik umożliwiający budowanie i utrwalanie tożsamości regionalnej oraz rozwijanie potencjału społecznego i gospodarczego. Zapewnienie ochrony i opieki nad zabytkami należy do kompetencji organów administracji publicznej. Samorząd województwa wykonuje zadania w tym zakresie jako jednostka samorządu terytorialnego odpowiedzialna za ochronę zabytków na terenie województwa oraz jako właściciel zabytków stanowiących mienie województwa.

Najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy.

Działania służące realizacji kierunku 2.2. „Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu”:

Ustalenia w zakresie polityki Samorządu Województwa Dolnośląskiego

1. Działania służące zapewnieniu ochrony i poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego oraz utrzymaniu wielokulturowej tożsamości regionu, w tym:

- 1) poprawa stanu założeń przestrzennych o zachowanej strukturze urbanistycznej oraz zespołów zabytkowych przez wsparcie finansowe samorządu województwa,
- 2) zachowanie miejsc pamięci utrwalających wielokulturową tożsamość regionu przez wsparcie finansowe samorządu województwa.

2. Wskazanie w Planie obszarów i zespołów zabytkowych wnioskowanych do objęcia ochroną formie parku kulturowego i pomnika historii dla zachowania wartości krajobrazu kulturowego o wysokim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego.

3. Wspieranie rozwoju systemu regionalnych szlaków turystycznych poprzez:

- 1) opracowanie koncepcji rozwoju systemu regionalnych szlaków turystycznych uwzględnieniem obszarów o niewykorzystanym potencjale turystycznym,
- 2) włączenie regionalnych szlaków turystycznych w udostępnianie zasobów

przyrodniczych i kulturowych będących w gestii samorządu województwa,

3) poprawę dostępności turystycznej województwa przez integrację regionalnych szlaków z systemem węzłów przesiadkowych komunikacji zbiorowej.

4. Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju regionalnych klastrów turystycznych.

Postulaty kierowane do gmin

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.

2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).

3. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.

4. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXIV/686/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 czerwca 2021 r.

Program obejmuje realizację zadań w dziedzinie opieki nad zabytkami, do których zobowiązany jest Samorząd Województwa na podstawie ustaw, a wyznaczone działania dotyczą zabytków w znaczeniu ściśle określonym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Cele i zadania programowe, jakie będą realizowane w latach 2021-2024 zostały ściśle powiązane z przedsięwzięciami określonymi w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030. Prezentowany dokument przedstawia diagnozę stanu dziedzictwa kulturowego w województwie dolnośląskim w ujęciu prospektywnym, układ celów i działań wskazanych do realizacji na lata 2021-2024 oraz ramy wdrażania, w których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację zadań programowych, źródła finansowania oraz zasady monitoringu działań.

Przyjęta w dokumencie wizja rozwoju „Wielokulturowe dziedzictwo Dolnego Śląska stanowi fundament nowoczesnego i otwartego regionu europejskiego” ma być realizowana poprzez cel strategiczny „Zachowanie

i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska”, któremu przyporządkowano cele operacyjne, priorytety i działania:

Cel operacyjny 1: „Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego” obejmuje działania mające na celu poprawę stanu zachowania obiektów zabytkowych, w szczególności poprzez wspieranie zintegrowanych aktywności wielu podmiotów zaangażowanych w zarządzanie i opiekę nad nimi.

Priorytety:

- 1) wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim;
- 2) wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków;
- 3) budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 2: „Wzmacnianie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego” obejmuje działania wzmacniające poczucie tożsamości mieszkańców regionu Dolnego Śląska i ich zaangażowania w opiekę nad zabytkami, a także promocję dziedzictwa kulturowego jako integralnej części marki regionu.

Priorytety:

- 1) kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne;
- 2) wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami;
- 3) wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

BOŻKÓW

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. PIOTRA I PAWŁA, XVII w., przebud. 1708 r.

Rejestr zabytków nr A/1796/1554 z dnia 16.03.1966 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac nr 89, 1570 r., 1669 r., 1787-1791 r., 1875 r., 1930 r.,

Rejestr zabytków nr A/3603/790/Wł z dnia 14.05.1981 r.

b. założenie parkowo-ogrodowe, ok. poł. XVIII w., k. XVIII w., pocz. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A/3604/791/Wł z dnia 14.05.1981 r.

c. oficyna pałacowa nr 95, 1715 r., przebud. 1875 r.

Rejestr zabytków nr A/6243 z dnia 17.04.2023 r.

d. oficyna pałacowa tzw. Dom Kawalerów nr 95a, 1787-1793 r.

Rejestr zabytków nr A/6242 z dnia 17.04.2023 r.

LEŚNICZÓWKA NR 97, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A/3602/1406/Wł z dnia 03.08.1994 r.

CZERWIEŃCZYCE

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. BARTŁOMIEJA, k. XV w., 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A/1911/805/Wł z dnia 25.05.1981 r.

DZIKOWIEC

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MARCINA, XV w., przebud. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A/1786/1555 z dnia 16.03.1966 r.

DWÓR – PREPOZYTURA JOANNITÓW, nr 80, 2 poł. XVII w.,

Rejestr zabytków nr 4051/1432/Wł z dnia 09.03.1995 r.

TRZY WIADUKTY KOLEJOWE, 1902 r.

Rejestr zabytków nr A/6116/1-3 z dnia 8.01.2020 r.

1) wiadukt kolejowy I, dz. 101/3, 58, 34,

2) wiadukt kolejowy II, dz. 101/3,

3) wiadukt kolejowy III, dz. 101/3.

JUGÓW

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. KATARZYNY, ul. Główna, 1718-1722 r., przebud. 1909

Rejestr zabytków nr A/1800/1556 z dnia 16.03.1966 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY, ul. Główna:

a. pałac nr 149, XVIII w., przebud. ok. poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr A/4205/1546 z dnia 30.12.1996 r.

b. park, ok. poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A/4206/849/Wł z dnia 18.09.1981 r.

WILLA JEŻÓWKA, ul. Sikorskiego 28, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr A/4207/617/Wł z dnia 26.03.1976 r.

KRAJANÓW

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. JERZEGO, poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr A/1799/1557 z dnia 16.03.1966 r.

PARK PAŁACOWY, l. 30 XIX w.

Rejestr zabytków nr A/4232/789/Wł z dnia 14.09.1981 r.

LUDWIKOWICE KŁODZKIE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA, ul. Kościelna, 1707-1708 r.,
1924 r.,

Rejestr zabytków nr A/1798/1558 z dnia 16.03.1966 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI P.W. BŁOGOSŁAWIEŃSTWA PAŃSKIEGO, ob. muzeum, ul. Główna 65, 1929-1930 r.

Rejestr zabytków nr A/1241 z dnia 25.05.2009 r.

APTEKA Z MIESZKANIEM NR 21, 1904 r.

Rejestr zabytków nr A/4404/1616/Wł z dnia 29.01.1998 r.

NOWA WIEŚ KŁODZKA

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO, 1790 r., rozbud. 1899-1900 r.

Rejestr zabytków nr A/6178 z dnia 8.04.2020 r.

PRZYGÓRZE

ZESPÓŁ PRZEMYSŁOWY HUTY BARBARA, ob. Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. nr 209:

Rejestr zabytków nr A/4478/1517/Wł z dnia 18.09.1996 r.

- a. hala produkcyjna, ok. 1860 r., 1890 r.,
- b. hala produkcyjna – montażowa, ok. 1860 r.,
- c. hala produkcyjna – lakiernia, ok. 1900-1910 r.,
- d. budynek administracyjny, ok. 1860 r.,
- e. budynek narzędziowni i stołówki, 1858 r., ok. 1890 r.,
- f. hala wtryskarek i magazyn narzędzi, ok. 1860 r., 1890 r.,
- g. kotłownia, ok. 1880 r.,
- h. budynek administracyjny, ob. magazynowy, ok. 1858 r.,
- i. magazyn, 1858 r., ok. 1890 r.

ŚWIERKI

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

- a. kościół par. p.w. św. Mikołaja, 1748 r., 1929 r.,

Rejestr zabytków nr A/1703/860 z dnia 11.04.1961 r.

- b. plebania nr 58, 1791 r.

Rejestr zabytków nr A/1704/1351/Wł z dnia 26.09.1991 r.

WŁODOWICE

DWÓR nr 91, 1594 r., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr A/6212 z dnia 3.03.2022 r.

WOLIBÓRZ

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA, 1514 r., przebud. 1784 r., 1822 r., 1899 r.,

Rejestr zabytków nr 435/A/04 z dnia 09.11.2004 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych, dla których założono karty adresowe gminnej ewidencji zabytków

BARTNICA

DWORZEC KOLEJOWY NR 156, pocz. XX w.

DOM NR 61, poł. XIX w.

DOM NR 145, poł. XIX w.

BOŻKÓW

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła, XVII w., przebud. 1708 r.

b. brama, k. XIX w.,

c. ogrodzenie, XVIII w., k. XIX w.,

d. cmentarz przykościelny, XVII w.,

e. plebania nr 92, 1797 r.

CMENTARZ KOMUNALNY, XIX/XX w.

KAPLICZKA k/nr 150, XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZY:

a. pałac nr 89, 1570 r., 1669 r., 1787-1791 r., 1875 r., 1930 r.,

b. oficyna nr 95, 1715 r., przebud. 1875 r.,

c. oficyna nr 95a, 1787-1793 r.,

d. założenie parkowo-ogrodowe, ok. poł. XVIII w., k. XVIII w., pocz. XIX w.,

e. pawilon ogrodowy – sztuczna ruina, ok. 1800 r.,

f. brama (od strony wsi), pocz. XX w.,

g. brama (od strony zachodniej), 1 ćw. XIX w.,

h. mur ogrodzenia i oporowy, 1 ćw. XIX w.,

i. stróżówka, ob. dom nr 83, XIX/XX w.,

j. spichlerz nr 82, 1816 r.,

k. magazyn, XIX/XX w.,

l. stodoła, k. XIX w.,

ł. ogrodzenie folwarku, pocz. XX w.

OGRODZENIE DĘBU POMNIKOWEGO, pocz. XX w.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 6, 2 poł. XIX w.

DOM NR 18, 1 ćw. XIX w.

REMIZA STRAŻACKA NR 35, ok. 1910 r.

DOM NR 53, pocz. XX w.

DOM, ob. przedszkole, nr 55, pocz. XX w.

DOM NR 60, 1 poł. XIX w.

DOM NR 62, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 71, pocz. XX w.

DOM NR 72, 1890 r.

DOM NR 73, pocz. XX w.

DOM NR 75, pocz. XX w.

DOM NR 90, k. XIX w.

LEŚNICZÓWKA NR 97, 2 poł. XIX w.

DOM NR 100, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 105, pocz. XX w.

APTEKA, ob. dom nr 125, ok. 1910 r.

POCZTA, ob. dom nr 130, ok. 1910 r.

DOM NR 134, pocz. XX w.

DOM NR 199, ok. 1910 r.

CZERWIEŃCZYCE

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół fil. p.w. św. Bartłomieja, k. XV w., 2 poł. XVIII w.,

b. budynek bramny, XVIII w.,

c. cmentarz przykościelny, XV w.,

d. ogrodzenie, XVIII/XIX w.,

e. plebania, ob. dom nr 80, 2 poł. XVIII w.,

f. brama zagrody plebańskiej, pocz. XIX w.

KAPLICZKA przy drodze do Nowego Bożkowa, XVIII w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom zarządcy nr 106, pocz. XIX w., k. XIX w.,

b. dom czeladny nr 107, 1897 r.,

c. obora, poł. XIX w.,

d. obora, poł. XIX w.,

e. stodoła, poł. XIX w.

DOM LUDOWY, ob. mieszkalny nr 16, pocz. XX w.

DOM NR 49, pocz. XX w.

DOM NR 73, ok. 1860 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 97, pocz. XX w.

SZYB WENTYLACYJNY (w lesie, przy drodze do Dzikowca), 1910 r.

DZIKOWIEC

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

- a. kościół par. p.w. św. Marcina, XV w., przebud. XVIII w.,
- b. cmentarz przykościelny, XV w.,
- c. ogrodzenie, XVIII/XIX w.,
- d. budynek bramny, k. XVIII w.,
- e. kaplica cmentarna, XIX/XX w.,
- f. plebania nr 88, 1791 r., pocz. XX w.

KAPLICA WOTYWNA P.W. ŚW. TRÓJCY, 1862 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór – prepozytura Joannitów nr 80, 2 poł. XVII w.,
- b. oficyna nr 80, XVII/XVIII w.,
- c. park, XVIII-XIX w.

DOM NR 8, k. XIX w.

DOM NR 19, ok. 1910 r.

DOM NR 51, pocz. XIX w.

DOM NR 77, k. XVIII w.

DOM NR 87, 1881 r.

SZKOŁA NR 95 a, ok. 1930 r.

DOM NR 109, pocz. XX w.

TRZY WIADUKTY KOLEJOWE, 1902 r.

- 1) wiadukt kolejowy I, dz. 101/3, 58, 34,
- 2) wiadukt kolejowy II, dz. 101/3,
- 3) wiadukt kolejowy III, dz. 101/3.

JUGÓW

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Główna:

- a. kościół par. p.w. św. Katarzyny, 1718-1722 r., przebud. 1909 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,
- c. ogrodzenie, XVIII/XIX w.,

PLEBANIA NR 89, 1772 r.

CMENTARZ (miejsce pocmentarne), 3 ćw. XIX w.

CMENTARZ PARAFIALNY, ul. Chłopów, pocz. XX w.

CMENTARZ KOMUNALNY, ul. Staszica, 2 poł. XIX w.

KLASZTOR, ob. dom pomocy społecznej, ul. Główna 118, 3 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY, ul. Główna:

- a. pałac nr 149, XVIII w., przebud. ok. poł. XIX w.,
- b. park, ok. poł. XIX w.

BUDOWLA KAMIENNA, ul. Jabłońska, pocz. XX w.

ul. Główna

DOM NR 22, pocz. XX w.

DOM NR 25, ok. 1920 r.

DOM NR 31, pocz. XX w.

DOM NR 46, k. XIX w.

DOM NR 50, 1 ćw. XX w.

DOM NR 58, XIX/XX w.

DOM NR 69, pocz. XIX w.

DOM NR 71, XIX/XX w.

DOM NR 72, pocz. XIX w.

DOM NR 74, 3 ćw. XIX w.

DOM NR 83, pocz. XX w.

SZKOŁA NR 85, 1913 r.

DOM NR 90, pocz. XX w.

DOM NR 97, 1 ćw. XX w.

DOM NR 98, pocz. XX w.

DOM NR 100, pocz. XX w.

DOM NR 107, pocz. XX w.

DOM NR 107 a, pocz. XX w.

DOM NR 124, pocz. XX w.

ul. Grzybowska

DOM NR 15, pocz. XX w.

DOM NR 18, pocz. XX w.

DOM NR 21, 1 ćw. XX w.

DOM NR 23, 1 ćw. XX w.

ul. Pusta

DOM NR 2, 4 ćw. XIX w.

ul. Robotnicza

DOM NR 2, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 3, 1 ćw. XX w.

ul. Sikorskiego

WILLA JEŻÓWKA NR 28, k. XIX w.

WIADUKT KOLEJOWY, nad drogą Jugów – Nowa Ruda, k. XIX w.

KRAJANÓW

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

- a. kościół fil. p.w. św. Jerzego, poł. XVIII w.,
- b. budynek bramny, XVIII w.,
- c. ogrodzenie z bramą, XVIII w.,
- d. cmentarz przykościelny, poł. XVIII w.,
- e. plebania, ob. dom nr 44, 3 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. baszta, 2 poł. XIX w.,
- c. ogrodzenie, 3 ćw. XIX w.,
- d. park, l. 30 XIX w.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 64, 1 poł. XIX w.

LUDWIKOWICE KŁODZKIE

ZESPÓŁ KOŚCIELNY, ul. Kościelna:

- a. kościół par. p.w. św. Michała Archanioła, 1707-1708 r., 1924 r.,
- b. dom pogrzebowy z bramą, poł. XIX w.,
- c. ogrodzenie z bramą północną, XVIII w.,
- d. cmentarz przykościelny, pocz. XVIII w.

DWÓR GÓRNY, później plebania, ul. Kościelna 27, 1797 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI P.W. BŁOGOSŁAWIEŃSTWA PAŃSKIEGO, ob. muzeum, ul. Główna 65, 1929-1930 r.

KAPLICZKA k/nr 4 ul. Kościelna, 1 ćw. XIX w.

KAPLICZKA k/nr 100, ul. Główna, ok. poł. XIX w.

KAPLICZKA k/ nr 58 ul. Kasprowicza, 1 poł. XIX w.

KLASZTOR, ob. dom pomocy społecznej dla dzieci, ul. Wiejska 9, XIX/XX w.

ul. Batorego

DOM NR 2, 1 poł. XIX w.

DOM NR 8, 1 poł. XIX w.

ul. Fabryczna

DOM NR 13, 1 ćw. XX w.

DOM NR 19, 1 ćw. XX w.

DOM NR 20, 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ KOPALNI:

- a. brama, 1910-1920 r.,
- b. dom właściciela nr 25, 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ ELEKTROWNI:

- a. dom nr 27, 1 ćw. XX w.,

b. dom nr 29, 1 ćw. XX w.

c. dom nr 31, 1 ćw. XX w.

ul. Główna

DOM NR 5, ok. 1910 r.

DOM NR 7, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 14, pocz. XX w.

DOM NR 15, pocz. XX w.

DOM NR 16, 3 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ TKALNI BRACI BADER:

a. budynek administracyjny, ob. dom nr 17, 1920 r.,

b. budynek biurowo-magazynowy, ob. dom nr 19, pocz. XX w.

DOM NR 18, XIX/XX w.

APTEKA Z MIESZKANIEM NR 21, 1904 r.

DOM NR 23, pocz. XX w.

DOM NR 31, XIX/XX w.

DOM NR 33, ok. 1910 r.

DOM NR 49, ok. 1910 r.

DOM NR 51, pocz. XX w.

BUDYNEK STRAŻY POŻARNEJ NR 61, pocz. XX w.

DOM NR 63, XIX/XX w.

DOM NR 68, pocz. XX w.

DOM NR 75, pocz. XX w.

DOM NR 81, pocz. XX w.

DOM NR 89, pocz. XX w.

DOM NR 95, 1817 r.

DOM NR 113, k. XVIII w.

DOM NR 117, pocz. XX w.

DOM NR 127, pocz. XX w.

ul. Kasprowicza

DOM NR 30, 2 poł. XIX w.

DOM NR 35, 1 ćw. XX w.

PRZEPUST KOLEJOWY, pocz. XX w.

ul. Kościelna

DOM NR 4, 1830 r.

SZKOŁA KATOLICKA, ob. dom nr 6, 1 poł. XIX w.

DOM NR 7, 1816 r.

DOM NR 9, pocz. XX w.

ul. Kościuszki

DWORZEC KOLEJOWY NR 14, 1909-1912 r.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 12, pocz. XX w.

DOM NR 13, pocz. XX w.

ul. Ludwikowska

DOM NR 8, pocz. XX w.

ul. Wiejska

SZKOŁA, nr 1, 1915 r.

MŁYN NR 22, pocz. XIX w.

DOM NR 31, pocz. XX w.

WIADUKT KOLEJOWY, ul. Fabryczna, k. XIX w.

WIADUKT KOLEJOWY, ul. Piastowska, 1879 r.

NOWA WIEŚ KŁODZKA

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół par. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, 1790 r., rozbud. 1899-1900 r.

b. brama I z murem, XVIII/XIX w.,

c. brama II z murem, XVIII/XIX w.,

d. kaplica cmentarna, k. XIX w.,

e. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

f. plebania, ob. dom nr 15, k. XIX w.

KAPLICZKA, 1699 r.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 16, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 78, pocz. XIX w.

DOM NR 82, k. XIX w.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 94, k. XVIII w., XIX/XX w.

DOM NR 95, XVIII w.

DWÓR SOŁECKI, ob. dom nr 96, pocz. XIX w.

DOM NR 99, XVIII/XIX w.

PRZYGÓRZE

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ, 1935 r.

CMENTARZ PARAFIALNY, 1957 r.

DOM NR 213, 1910-1920 r.

DOM NR 233, ok. poł. XIX w.

ZESPÓŁ KOPALNI RUDOLF:

- a. budynek maszyny wyciągowej, ok. 1870 r.,
- b. dom pracowników kopalni nr 190, ok. 1910 r.,
- c. dom pracowników kopalni nr 190 a, ok. 1910 r.,
- e. budynek administracji, ob. dom nr 211, ok. 1910 r.,
- f. budynek administracji, ob. dom nr 212, ok. 1910 r.

ZESPÓŁ PRZEMYSŁOWY HUTY BARBARA, ob. Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A. nr 209:

- a. hala produkcyjna, ok. 1860 r., 1890 r.,
- b. hala produkcyjna – montażowa, ok. 1860 r.,
- c. hala produkcyjna – lakiernia, ok. 1900-1910 r.,
- d. budynek administracyjny, ok. 1860 r.,
- e. budynek narzędziowni i stołówki, 1858 r., ok. 1890 r.,
- f. hala wtryskarek i magazyn narzędzi, ok. 1860 r., 1890 r.,
- g. kotłownia, ok. 1880 r.,
- h. budynek administracyjny, ob. magazynowy, ok. 1858 r.,
- i. magazyn, 1858 r., ok. 1890 r.

SOKOLEC**ZESPÓŁ KOŚCIELNY:**

- a. kościół fil. p.w. św. Marcina, 1786 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVIII w.

CMENTARZ PARAFIALNY, XIX w.

SCHRONISKO „SOWA” NR 49, 1897 r.

SCHRONISKO „ZOSIENKA”, 1 ćw. XX w.

SCHRONISKO „LUCYNA” 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, XIX/XX w.

SOKOLICA

DOM NR 22, ok. 1870 r.

DOM NR 28, XIX/XX w.

ŚWIERKI**ZESPÓŁ KOŚCIELNY:**

- a. kościół par. p.w. św. Mikołaja, 1748 r., 1929 r.,
- b. budynek bramny, XVIII w.,
- c. ogrodzenie, XVIII w.,
- d. cmentarz przykościelny, poł. XVIII w.,
- e. plebania nr 58, 1791 r.

CMENTARZ PARAFIALNY, poł. XIX w.

DOM NR 4, k. XIX w.

DOM NR 65, k. XIX w.

DOM NR 81, XIX/XX w.

DOM NR 89, poł. XIX w.

DOM NR 103, pocz. XX w.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 109, ok. poł. XIX w.

DOM NR 117, 1 poł. XIX w.

DOM NR 136, XIX/XX w.

DOM NR 198, 1 ćw. XX w.

WIADUKT KOLEJOWY nad drogą Wałbrzych – Nowa Ruda, pocz. XX w.

TUNEL KOLEJOWY, 1879 r.

TUNEL KOLEJOWY, 1910-1911 r.

WŁODOWICE

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. WNIEBOWZIECIA NMP, pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 91, 1594 r., 2 poł. XIX w.,

b. stodoła, k. XIX w.,

c. obora, 1 poł. XIX w.

DOM NR 5, 2 poł. XIX w.

ZAGRODA NR 8:

a. dom, pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, pocz. XX w.

DOM NR 9, pocz. XX w.

DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 31, 3 ćw. XIX w.

DOM FABRYKANTA, ob. szkoła, przedszkole nr 50, k. XIX w.

WOLIBÓRZ

ZESPÓŁ KOŚCIELNY:

a. kościół fil. p.w. św. Jakuba Apostoła, 1514 r., przebud. 1784 r., 1822 r., 1899 r.,

b. ogrodzenie z bramą, XVIII w., XIX/XX w.,

c. cmentarz przykościelny, XVI w.

PLEBANIA, ob. przychodnia lekarska nr 115, 1792 r.

KAPLICZKA k/nr 130, poł. XIX w.

KAPLICZKA k/nr 144, XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI GÓRNY:

a. dwór, ob. ośrodek wypoczynkowy nr 12 b, 1723 r.,

b. oficyna I nr 2 b, k. XVIII w.
c. oficyna II nr 12 b, 1831 r.,
d. stajnia, ok. 1830 r.,
e. budynek bramny z murem, XIX w.
REMIZA, pocz. XX w.
SZKOŁA, ob. biblioteka nr 55, 1904 r.
ZAJAZD, DOM LUDOWY, ob. dom nr 19, ok. 1920 r.
DOM NR 9 a, 1823 r., k. XIX w.
DOM NR 56, 2 poł. XIX w.
ZAGRODA NR 57 a:
a. budynek gospodarczy, pocz. XX w.,
b. obora, pocz. XX w.
DOM NR 89, ok. 1920 r.
DOM NR 95, 1821 r.
DOM MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 112, 4 ćw. XIX w.
DOM NR 116, k. XIX w.
DOM NR 124, poł. XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

BOŻKÓW

- 1) wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Piotra i Pawła pod nr B/1849/585 decyzją z dnia 17.02.1984 r. (m.in. ołtarz boczny północny z pocz. XIX w., ołtarz boczny południowy z XVIII/XIX w., chrzcielnica z 1 poł. XVIII w., organy z XIX w., świeczniki, barokowy konfesjonał),
 - pod nr B/1725/672/1-15 decyzją z dnia 31.03.1987 r. (m.in. ołtarz główny z 1 ćw. XIX w., ołtarze boczne w prezbiterium z 1 ćw. XIX w., kropielnice z poł. XVIII w., nagrobek Antoniego Aleksandra von Magnis, drzwi i kartusz herbowy, świeczniki),
 - pod nr B/2015 decyzją z dnia 19.05.2009 r. (instrument muzyczny – organy – wykonane ok. 1880 r.);
- 2) obraz na plebanii pod nr B/1848/679 decyzją z dnia 31.03.1987 r.;
- 3) rzeźby św. Piotra i św. Pawła z 1 poł. XVIII w. ustawione na słupach bramy wejściowej na plac kościelny pod nr B/865/673/1-2 decyzją z dnia 31.03.1987 r.;
- 4) rzeźba Ukrzyżowanie z 2 poł. XVIII w. przed wejściem do kościoła parafialnego pod nr B/1724/674 decyzją z dnia 31.03.1987 r.;
- 5) zespół epitafiów z XVI-XVII w. oraz detal architektoniczny wmurowany

w sztuczną ruinę w parku pałacowym pod nr B/1118/584 decyzją z dnia 17.02.1984 r.

6) elementy wystroju i wyposażenia pałacu pod nr 691/B/04/1-69 decyzją z dnia 28.05.2004 r. (m.in. obrazy, rzeźby, wystrój sztukatorski, wystrój stolarski, kominki, piece, drzwi).

CZERWIEŃCZYCE

1) wyposażenie kościoła fil. p.w. św. Bartłomieja w Czerwieńczycach pod nr B/1656/678/1-22 decyzją z dnia 31.03.1987 r. (m.in. ołtarz boczny północny p.w. św. Sebastiana i ołtarz boczny południowy p.w. Matki Boskiej, rokokowe, z obrazami i rzeźbami, barokowa ambona, balustrada chóru muzycznego, klasycystyczna chrzcielnica, dwie kropielnice z XVIII w., obrazy Stacji Drogi Krzyżowej, krzyże ołtarzowe),

2) instrument muzyczny – organy wykonane ok. 1880 r. z kościoła fil. p.w. św. Bartłomieja pod nr B/1949 decyzją z dnia 02.09.2008 r.,

3) ołtarz główny z ok. 1900 r. z kościoła fil. p.w. św. Bartłomieja pod nr B/2388 decyzją z dnia 07.04.2014 r.,

4) krzyż pokutny na cmentarzu przykościelnym pod nr B/1847/574 decyzją z dnia 20.12.1983 r.,

5) rzeźba św. Jana Nepomucena we wsi pod nr 864/566 decyzją z dnia 20.12.1983 r.

DZIKOWIEC

1) elementy wyposażenia kościoła par. p.w. św. Marcina pod nr B/2399/1-2 decyzją z dnia 07.07.2014 r.: XVIII-wieczne ołtarze; ołtarz główny p.w. św. Marcina i ołtarz boczny p.w. Matki Bożej z obrazami i rzeźbami,

2) elementy wystroju i wyposażenia kościoła par. p.w. św. Marcina pod nr B/2708/1-18 decyzją z dnia 19.11.2019 r. (m.in. ołtarz Miłosiernego Serca Jezusa z k. XVIII w., chrzcielnica z 4 ćw. XVIII w., barokowa ambona z 1795 r., konfesjonał z k. XVIII w., prospekt organowy z 4 ćw. XVIII w., neobarokowa polichromia z przedstawieniem „Św. Marcina”),

3) krzyż pokutny we wsi pod nr 1120/556 decyzją z dnia 20.10.1983 r.,

4) krzyż z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego we wsi pod nr 1119/542 decyzją z dnia 02.11.1983 r.

JUGÓW

1) elementy wyposażenia kościoła par. p.w. św. Katarzyny pod nr 927/B/04/1-52 decyzją z dnia 29.09.2004 r. (m.in. barokowe ołtarze z obrazami i rzeźbami, główny i boczne p.w. św. Anny, p.w. Matki Boskiej, p.w. Ukrzyżowania, ambona

z 4 ćw. XVIII w. z rzeźbami ewangelistów, prospekt organowy z 2 poł. XVIII w., Stacje Drogi Krzyżowej z 2 poł. XIX w., barokowa kropielnica, witraże z 1910 r.).

KRAJANÓW

1) wyposażenie kościoła fil. p.w. św. Jerzego pod nr 1233/791/502/1-26 decyzją z dnia 30.12.1994 r. (m.in. barokowy ołtarz główny i boczne z obrazami i rzeźbami, ambona z k. XVIII w., chrzcielnica, prospekt organowy, kropielnice, świeczniki) oraz barokowa rzeźba – krucyfiks znajdująca się w budynku bramnym i rzeźba – Ukrzyżowanie z przełomu XVIII i XIX w. ustawiona przed bramą wschodnią prowadzącą na plac kościelny.

LUDWIKOWICE KŁODZKIE

- 1) wyposażenie kościoła par. p.w. św. Michała Archanioła pod nr 1117/777/498/1-21 decyzją z dnia 30.12.1994 r. (m.in. ołtarz główny i boczne z 1920 r., ambona, chrzcielnica, rzeźby, świeczniki, dwa witraże),
- 2) wyposażenie apteki pod nr 876/754/474/1-6 decyzją z dnia 25.11.1991 r.,
- 3) obraz w Centrum Kultury pod nr B/2283 decyzją z dnia 17.04.2013 r.

NOWA WIEŚ KŁODZKA

1) wyposażenie kościoła fil. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego pod nr 1234/681/1-4 decyzją z dnia 31.03.1987 r. (m.in. klasycystyczna chrzcielnica, polichromia ścian i sklepienia prezbiterium).

SOKOLEC

1) wyposażenie kościoła fil. p.w. św. Marcina pod nr 1116/776/497/1-21 decyzją z dnia 30.12.1994 r. (m.in. ołtarz boczny i ambona z przełomu XVIII i XIX w., barokowa chrzcielnica, rzeźby, obrazy, wystrój sztukatorski ścian z k. XVIII w.).

ŚWIERKI

- 1) wyposażenie kościoła par. p.w. św. Mikołaja pod nr 866/778/499/1-19 decyzją z dnia 30.12.1994 r. (m.in. barokowy ołtarz główny, ołtarz boczny Matki Boskiej z 4 ćw. XIX w., ołtarz boczny św. Jana Nepomucena ok. poł. XIX w., barokowa ambona, chrzcielnica z k. XVIII w., rzeźby),
- 2) wyposażenie plebanii pod nr 867/779/500/1-6 decyzją z dnia 30.12.1994 r.,
- 3) trzy rzeźby znajdujące się w najbliższym otoczeniu kościoła pod nr 1115/780/501/1-3 decyzją z dnia 30.12.1994 r.: rzeźba krucyfiks w budynku bramnym, rzeźba Ukrzyżowanie z k. XVIII w. i rzeźba św. Jan Nepomucen z 1 poł. XIX w.

WOLIBÓRZ

1) elementy wyposażenia kościoła fil. p.w. św. Jakuba pod nr B/2400/1-2 decyzją

- z dnia 07.07.2014 r.: ołtarz główny, rokokowa ambona w kształcie łodzi,
- 2) elementy wystroju i wyposażenia kościoła fil. p.w. św. Jakuba pod nr B/2709/1-16 decyzją z dnia 19.11.2019 r. (m.in. ołtarz Matki Bożej z Dzieciątkiem z 1 ćw. XIX w., ołtarz św. Franciszka Ksawerego z 1 ćw. XIX w., barokowa chrzcielnica, prospekt organowy z 1926 r., barokowe portale w elewacji północnej),
- 3) późnobarokowy krucyfiks na cmentarzu przykościelnym pod nr B/1726/543 decyzją z dnia 01.11.1983 r.,
- 4) rzeźba św. Jana Nepomucena we wsi pod nr B/2037/544 decyzją z dnia 01.11.1983 r.,
- 5) krzyż pokutny we wsi pod nr 1121/567 decyzją z dnia 20.12.1983 r.,
- 6) krzyż pokutny we wsi pod nr B/2091/568 decyzją z dnia 20.12.1983 r.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla

wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne, dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne, dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.4.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Nowa Ruda znajdują się dwa stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

1. Stanowisko nr 12/1 ob. AZP 93-24 - grodzisko stożkowate datowane na okres średniowiecza (na majdanie znajdują się ruiny późnośredniowiecznej murowanej wieży), zlokalizowane w miejscowości Bożków. Zostało ono wpisane do rejestru zabytków pod nr 173/Arch decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu z dnia 06.12.1965 r.
2. Stanowisko nr 1/15, ob. AZP 90-23 / nr 8/13 ob. AZP 90-24 - grodzisko datowane na okres średniowiecza, zlokalizowane na płaskim szczycie góry w okolicach miejscowości Jugów. Zostało ono wpisane do rejestru zabytków pod nr 169/Arch decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu z dnia 06.12.1965 r.

6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Nowa Ruda został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Spis stanowisk archeologicznych na terenie gminy Nowa Ruda zawiera poniższa tabela:

Nazwa obrębu	Numer stanowiska (nr w miejscowości/numer na obszarze)	Numer obszaru AZP	Funkcja obiektu	Chronologia/kultura	Rejestr zabytków
Bożków	1/1	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	2/2	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	3/3	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	4/4	92-24	Ślad osadniczy	Średniowiecze	
Bożków	5/5	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	6/6	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	7/7	92-24	Ślad osadniczy	Średniowiecze	
Bożków	8/8	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	9/9	92-24	Ślad osadniczy	Średniowiecze	
Bożków	10/10	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	11/11	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Bożków	12/1	93-24	Grodzisko stożkowate	Średniowiecze	173/Arch z dnia
			Wieża	Późne średniowiecze (XII-XIV w.)	06.12.1965 r.
Czerwieńczyce	6/7	92-24	Osada	Średniowiecze	
Czerwieńczyce	8/20	92-24	Relikty dworu – pozostałości fosi	Średniowiecze – okres nowożytny	
Czerwieńczyce	1/12	92-24	Ślad osadniczy	Epoka kamienia/I okres epoki brązu	
Czerwieńczyce	2/13	92-24	Ślad osadniczy	Epoka kamienia/I okres epoki brązu	
Czerwieńczyce	3/14	92-24	Ślad osadniczy	Epoka kamienia/I okres epoki brązu	
Czerwieńczyce	4/15	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Czerwieńczyce	5/16	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Czerwieńczyce	7/18	92-24	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze	
Dzikowiec	1/5	91-24	Kopalnia łupku	Późne średniowiecze – okres nowożytny – XV-XVI w.	
Jugów	BL 1/15	90-23	Grodzisko	Późne średniowiecze (XII-XIV w.)	169/Arch z dnia
	8/13	90-24		Średniowiecze	06.12.1965 r.
Jugów	1/11	90-24	Ślad osadniczy	mezolit	
Jugów	BL 2/3	90-23	Kopalnia rud miedzi	Okres nowożytny XVII-	

				XVIII w.
Jugów	3/10	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Jugów	4/11	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Jugów	5/12	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Jugów	6/13	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Jugów	7/14	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Jugów	9/5	89-23	Ślad osadniczy	Epoka kamienia
Krajanów	1/4	90-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Krajanów	2/4	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Ludwikowice Kłodzkie	2/5	90-22	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Ludwikowice Kłodzkie	3/6	90-22	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Ludwikowice Kłodzkie	4/7	90-22	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Nowa Wieś Kłodzka	2/7	91-24	Kopalnia – sztolnia srebra	-
Przygórze	1/2	90-24	Osada	Okres nowożytny XVII- XVIII w.
Przygórze	2/3	90-24	Osada	Okres nowożytny XVII- XVIII w.
Przygórze	5/12	90-24	Zamek	Późne średniowiecze druga połowa XIII wieku – połowa XIV wieku?
Przygórze	BL 3/7	90-24	Znalezisko luźne	Neolit
Sokolec	1/1	89-23	Ślad osadniczy	Późne średniowiecze
Sokolica	BL 3/1	91-23	Znalezisko luźne	Neolit
Świerki	2/2	90-22	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Świerki	1/1	90-22	Ślad osadniczy	Neolit
Włodowice	1/8	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Włodowice	2/9	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Włodowice	3/10	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Włodowice	4/11	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Włodowice	5/12	91-23	Osada	Późne średniowiecze XIV-XV w.
Włodowice	6/13	91-23	Osada	Późne średniowiecze
Wolibórz	BL 1/1	91-24	Huta szkła	Późne średniowiecze ok. 1136
Wolibórz	3/8	91-24	Ślad osadniczy	Epoka kamienia

Wolibórz	BL 2/2	91-24	Zamek	Późne średniowiecze XIII-XV w.
Wolibórz	4/10	90-24	Ślad osadniczy	Neolit/epoka brązu
Wolibórz- Podlesie	1/6	91-24	Fort ziemny	Okres nowożytny, druga połowa XVIII w.

W ujęciu fizyczno-geograficznym gmina Nowa Ruda położona jest w zasięgu Obniżenia Noworudzkiego i Obniżenia Bożkowa oraz ich górskiego otoczenia: Gór Sowich, Gór Bardzkich, Gór Suchych, Wzgórz Włodzickich, Wzgórz Wyrębińskich, Wzgórz Ścinawskich, Garu Dzikowca i Garu Golińca, w dolinach Włodzicy i jej dopływów.

Krajobraz gminy Nowa Ruda jest zróżnicowany, ma charakter górski i podgórski, co wyraża się znacznymi deniwelacjami oraz spadkami terenu. Na obszarze gminy znajduje się wiele lokalnych wzniesień, z których najwyższym jest Wielka Sowa (Góry Sowie), jednak sam szczyt tej góry (1013,9 m n.p.m.), położony jest już za granicami gminy Nowa Ruda na terenie gminy Pieszyce. Kolejne lokalne kulminacje wysokościowe stanowią: Góra Wysoka (750,3 m n.p.m.), Góra Włoczek (zwana też Kortunał, 675,5 m n.p.m., Góry Bardzkie), Góra Gontowa (723,0 m n.p.m., Wzgórz Wyrębińskie), Góra Włodzicka (758,0 m n.p.m., Wzgórz Włodzickie) oraz Góra Przyrzec (602,0 m n.p.m., Garb Dzikowce). Najniżej położone tereny w gminie znajdują się w okolicy Bożkowa – rzędne sięgają to około 330,0 m n.p.m. W granicach obszaru gminy Nowa Ruda różnice wysokości osiągają zatem ponad 690 m.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego na terenie dzisiejszej gminy czytelne są przede wszystkim w okolicach miejscowości Bożków, Czerwieńczyce, Jugów, Ludwikowice Kłodzkie, Sokolec, Włodowice.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to zwykle pojedyncze znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych. Pozostałości obozowiska mezolitycznego zarejestrowano na gruntach dzisiejszej wsi Jugów.

Następne w kolejności pochodzą znaleziska z młodszej epoki kamienia – neolitu (Sokolica, Świerki). Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy

rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na dzisiejszych ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Z tego okresu (II w. n.e.) pochodzi skarb z miejscowości Ludwikowice Śląskie.

Dopiero w czasach późnego średniowiecza i nowożytności obserwuje się na terenie dzisiejszej gminy Nowa Ruda intensyfikację osadnictwa. Do najciekawszych stanowisk archeologicznych z terenu gminy należą kopalnie: łupku (Dzikowiec), rud miedzi (Jugów), sztolnia srebra (Nowa Wieś Kłodzka) oraz huta szkła (Wolibórz), pozostałości zamku (Przygórze) i fortu (Wolibórz – Podlesie).

6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Lasy i grunty

leśne zajmują 41,2 % ogólnej powierzchni gminy.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), eksploatacja piasek i żwirowni zasobów naturalnych. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka rolniczą. Gmina Nowa Ruda jest gminą o udziale użytków rolnych sięgającym około 50 %.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Wałbrzychu, przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Natomiast stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (grodziska zlokalizowane w miejscowości Bożków i Jugów) objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Dolnośląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Tereny gminy przez kilka wieków pozostawały poza strukturami państwa polskiego, a mieszkańcy należeli do innego kręgu kulturowego. Po II wojnie światowej nastąpiła wymiana tutejszej ludności i ciągłość kulturowa została przerwana. Dziedzictwo niematerialne powojennych przesiedleńców różniło się od dziedzictwa autochtonów, jednak z czasem różnorodność kulturowa przenikała się wzajemnie, ulegała przeobrażeniom jedne elementy zapożyczając, a inne eliminując. Wspólny pozostał tradycyjny system wartości oparty na Dekalogu - dom, rodzina, praca, wiara, ale też uczciwość, sprawiedliwość, szacunek dla innych ludzi, gościnność i kontakty międzyludzkie oraz wierność tradycji zaznaczona przez pielęgnowanie mowy przodków i dbałość o miejsca kultu. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dziedzictwo kulturowe gminy upowszechniają placówki kultury: Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda z siedzibą w Ludwikowicach Kłodzkich, którego misją

jest m.in.: edukacja kulturalna i wychowywanie przez sztukę; tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką; dbałość o folklor lokalny, a w szczególności o rękodzieło ludowe i artystyczne. Przy Centrum funkcjonuje Biblioteka Publiczna, posiadająca sześć filii, która podejmuje wiele działań kulturalnych i oświatowych. Ważnym elementem działalności biblioteki jest popularyzacja i promocja regionalnych i lokalnych twórców poprzez organizowanie wystaw, wernisaży i spotkań autorskich.

Dobłą formą zachowawczą dla dziedzictwa kulturowego są przedsięwzięcia Galerii Sztuki Niezależnej w Ludwikowicach Kłodzkich (dawne Muzeum Ziemi Sowiogórskiej). We wnętrzach dawnego ewangelickiego kościoła odbywają się wystawy czasowe lokalnych artystów, prezentowane są stare zdjęcia, stroje ludowe i różne pamiątki górnicze. Mają tu miejsce także liczne wydarzenia kulturalne w tym Festiwal Góry Literatury, w którym na zaproszenie mieszkanki Nowej Rudy, noblistki Olgi Tokarczuk, uczestniczą uznani literaci, publicyści i dziennikarze.

Na terenie gminy funkcjonują muzea, prowadzone przez pasjonatów - osoby prywatne. Muzeum Techniki Militarnej Mólke w Ludwikowicach Kłodzkich, usytuowane jest na terenie byłej tajnej fabryki amunicji Fabryka Dynamit Nobel AG Mólke, w której w czasie II wojny światowej projektowano i budowano tajną broń dla nazistów. Muzeum obejmuje zwiedzanie części naziemnych przed wejściami do sztolni, zwiedzanie podziemnego poziomego obiektu oraz ekspozycję wojskowego sprzętu kołowego i gąsienicowego oraz tzw. Muchołapkę - masywny żelbetonowy krąg.

„Muzeum przy tunelu” w Świerkach poświęcone jest pamięci Mieczysława Bojko, eksploratora, miłośnika historii i kolekcjonera. Ekspozuje wyposażenie i wystrój domu, różne przedmioty codziennego użytku poczynając od XIX w., eksponaty elektrotechniczne, współczesne malarstwo właścicielki muzeum, artystki Nadii Makuchowskiej.

Depozytariuszami tradycji są Koła Gospodyń Wiejskich, funkcjonujące w wielu wsiach np. KGW Dzikowiec, KGW Bożków, KGW Czerwieńczyce, KGW Wolibórz, KGW Jugów, KGW Sokolec, KGW Kulturalni w Ludwikowicach Kłodzkich, KGW Świerki, czy KGW Krajanów. Organizują one różne spotkania czy pokazy tematyczne i integrują okolicznych mieszkańców. Kultuwują tradycje rękodzielnicze oraz kulinarne, powstałe w wyniku połączenia różnych kuchni dawnych i obecnych mieszkańców, w oparciu o regionalne produkty

żywnościowe, wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych. Prezentują je podczas różnych imprez na terenie gminy i nie tylko np. podczas Festiwalu Produktów Regionalnych, Bitwy Regionów, Wystawy Stołów Wielkanocnych, Festiwalu Pierogowe Love, Dożynek, Jarmarków świątecznych i rodzinnych, imprez związanych z porami roku np. Pożegnanie lata, Święto dyni, Święto pieczonego ziemniaka. Imprezy te nie tylko dostarczają rozrywki, ale również edukują, promują i propagują tradycje. W wielu domach są nadal pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje - inne w domach repatriantów ze wschodnich terenów i inne np. w domach reemigrantów. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą z miejsca pochodzenia osadników, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby.

Wsparciem w propagowaniu lokalnych produktów i różnych projektów kulturalnych oprócz funduszy gminnych są m.in. dotacje z LGD Partnerstwo Sowiogórskie, (członkiem jest Gmina Nowa Ruda), które ma w swoich celach statutowych m.in. podtrzymywanie tradycji i kultury obszaru działania.

Ponadto organizowane przy współpracy wielu partnerów różne uroczystości i imprezy np. Gminny Orszak Trzech Króli, Gminny Bal Karnawałowy, Boże Ciało, Majówka na Pograniczu, Piknik Rodzinny, Festiwal Piosenki Ludowej na Pograniczu, Śpiewanie pod Orłem, Szopka Bożonarodzeniowa, Festiwal Góry Literatury, Festiwal Reportażu, Festiwal Lawendowy, Biegi na Wielką Sowę, Górski Bieg Niepodległości, Jarmark Świąteczny, są nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań

związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, bowiem herb Gminy Nowa Ruda nawiązuje (tło herbu i pień) do herbu Miasta Nowa Ruda, od którego gmina przyjęła swą nazwę, a którego wizerunek herbowy widnieje na pieczęciach poczynawszy od XVI wieku. Herb gminy przedstawia na tarczy w polu czerwonym (barwa tła nawiązuje do czerwonoziemów, które są charakterystyczne dla regionu) złoty/żółty ścięty pień drzewa z silnie akcentowanymi korzeniami (nawiązanie do niemieckiej nazwy miasta Neurode, słowo „rode” oznacza w języku niemieckim „karczowisko”), otoczony szesnastoma złotymi liśćmi (symbolizujące 16 wsi gminy Nowa Ruda). Dziedzictwo kulturowe promowane jest na stronach internetowych i facebook-owych gminy, poszczególnych sołectw i organizacji pozarządowych oraz publikacji, wydawanych przy wsparciu finansowym Gminy Nowa Ruda.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Dru ga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania

przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda przyjęte zostało Uchwałą Nr 262/XXXV/17 Rady Gminy z dnia 28 czerwca 2017 r. ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr 425/LX/23 z dnia 28 czerwca 2023 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. 6. „Środowisko kulturowe” przedstawiono rys historyczny gminy, zamieszczono wykazy zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru oraz ujętych w ewidencji zabytków, wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej

Strefą „A” obejmuje się obszary, na których widoczny jest (pomimo następujących z czasem przekształceń) historyczny układ funkcjonalno-przestrzenny. Tereny te stanowią materialne świadectwo historyczne i kulturowe. Wymaganiom i ustaleniom konserwatorskim podlegają wszelkie działania inwestycyjne, gospodarcze i usługowe, prowadząc do zachowania, wyklarowania i ochrony historycznego układu i jego elementów. Dotyczy to przede wszystkim głównych ciągów komunikacyjnych – ich rozplanowania i przebiegu, kompozycji wewnątrz urbanistycznych oraz układów zabytkowej zieleni, cieków i zbiorników wodnych, a także zachowania podziałów własnościowych i sposobów użytkowania gruntów.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej

Strefa „B” obejmuje obszary, w których dawny układ funkcjonalno-przestrzenny zachował się w stosunkowo dobrym stanie. Szczególnie dotyczy to rozplanowania i bryły budynków oraz ich powiązania z otoczeniem. Wszelkie podejmowane działania winny być ukierunkowane na zachowanie kluczowych składników historycznego rozplanowania takich jak m.in. układ ciągów komunikacyjnych i zagospodarowanie działek siedliskowych. Dotyczy to także działań restauracyjnych i modernizacyjnych zabudowy o walorach kulturowych.

Strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego

Strefa „K” obejmuje tereny harmonijnego współistnienia krajobrazu przyrodniczego z historyczną zabudową. Działania polegające na ochronie elementów tej strefy polegają przede wszystkim na ochronie krajobrazu naturalnego zintegrowanego przestrzennie z założeniem historycznym. Służy temu również zachowanie niektórych form i sposobów użytkowania terenów. Ochronie podlegają w szczególności aleje, szpalery i zadrzewienia śródpolne, rozłogi pól, groble, stawy, przebieg cieków wodnych oraz układ dróg.

Strefa „E” ochrony ekspozycji

Strefa „E” ochrony ekspozycji układu zabytkowego obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o szczególnych wartościach krajobrazowych. Działania konserwatorskie na tym obszarze polegają m.in. na ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym bądź ograniczeniu lub wykluczeniu zabudowy i innych elementów wysokościowych lub dysharmonizujących.

Strefa „W” ścisłej ochrony archeologicznej

Strefa „W” ścisłej ochrony archeologicznej wyznaczona została dla stanowisk archeologicznych charakteryzujących się własną formą krajobrazową oraz ich otoczenia. Obiekty o zachowanej formie krajobrazowej, dla których wyznaczono strefę „W” wyłączone są ze wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć ich specyficzną formę.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej

Strefy „OW” ochrony zabytków archeologicznych obejmują tereny o stwierdzonej lub domniemanej zawartości reliktyw archeologicznych (w sąsiedztwie nagromadzenia udokumentowanych stanowisk archeologicznych). Dotyczy to wszystkich miejscowości położonych na terenie gminy o metryce średniowiecznej i nowożytniej oraz obszarów o zachowanych relikwach pradziejowego i historycznego osadnictwa.

W rozdz. 18 „Ochrona dziedzictwa kulturowego” przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków – podlegają rygorom prawnym wynikającym z treści ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich przy realizacji robót budowlanych oraz innych zmianach zagospodarowania i użytkowania obiektów. Wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pozwolenia konserwatora zabytków.

2. Obiekty znajdujące się w wykazie zabytków - obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- zachowanie historycznej formy (bryła, kształt, geometria) oraz zastosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych,
- zaleca się, aby nowa zabudowa realizowana w bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów nie naruszała ich zabytkowych walorów,
- zachowanie kształtu i rozmieszczenia otworów zgodne z historycznym wizerunkiem budynku, zachowanie detalu architektonicznego,
- stosowanie kolorystyki i materiałów nawiązujących do tradycyjnych lokalnych rozwiązań,
- zakaz stosowania na elewacjach okładzin typu „siding”,
- montaż elementów instalacji technicznych nie powinien obniżać wartości zabytkowej obiektu,
- zachowanie obiektów małej architektury oraz budowli i urządzeń technicznych (wiadukty, mosty).

3. Na obszarze stanowisk archeologicznych podjęcie prac ziemnych o charakterze budowlanym wymaga uwzględnienia przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. W odniesieniu do zabytkowych cmentarzy i miejsc pocmentarnych:

- zachowanie ich dotychczasowej funkcji, jeśli są użytkowane, obiekty nieużytkowane należy zachować jako tereny zielone,
- zachowanie i konserwacja zachowanych elementów historycznych (bramy, ogrodzenia, obiekty sztuki sepulkralnej, zieleni).

5. W strefie „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące wymogi:

- należy zachować historyczny układ przestrzenny, to jest rozplanowanie dróg, ulic, placów, miedz, historycznych zbiorników wodnych, przebieg linii zabudowy, kompozycji wnętrz urbanistycznych, kompozycję historycznej zieleni oraz

poszczególnych elementów tego układu, to jest historyczne nawierzchnie ulic, placów i chodników, historyczne obiekty techniczne, zabudowę, małą architekturę i zieleń,

- cenne obiekty historyczne, zniszczone lub uszkodzone należy odtworzyć lub poddać renowacji,
- należy usunąć lub przebudować obiekty dysharmonizujące środowisko,
- należy dostosować nową zabudowę do historycznej kompozycji przestrzenno-architektonicznej w zakresie lokalizacji, skali, gabaryty rozplanowania, ukształtowania bryły, poziomu posadowienia parteru, kształtu wysokości dachu, użytych form architektonicznych, podmiotów architektonicznych, proporcji powierzchni murów, obszarów, detalu i kolorystyki, podziałów wewnętrznych okien i drzwi, użytych materiałów budowlanych (tradycyjne) oraz w nawiązaniu do historycznej zabudowy.

6. W strefie „B” ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące wymagania:

- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim linii zabudowy,
- restauracja, modernizacja i adaptacja do nowych potrzeb obiektów o walorach zabytkowych,
- nowa rozbudowa winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno - architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, użytych form architektonicznych, podziałów otworów okiennych i drzwiowych, materiału oraz przy nawiązaniu do historycznej zabudowy danej miejscowości, nowa zabudowa nie może dominować nad zabudową historyczną.

7. W strefie „K” ochrony krajobrazu kulturowego obowiązują następujące wymagania:

- należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego i kompozycję zieleni,
- wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
- formy inwestowania należy w maksymalnym stopniu ukierunkować na ich harmonijne wpisanie w otaczający krajobraz i w związku z tym należy wykluczyć realizację inwestycji wielkoobszarowych, jak również te, które wymagają znacznych przeobrażeń krajobrazu,
- nowa zabudowa winna być zharmonizowana historyczną kompozycją przestrzenno - architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali bryły, materiału oraz nawiązywać do lokalnej historycznej tradycji architektonicznej.

8. W strefie „E” ochrony ekspozycji działania konserwatorskie polegają na:

- ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym bądź ograniczeniu lub wykluczeniu zabudowy i innych elementów wysokościowych lub dysharmonizujących.

9. W strefie „W” ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące wymogi:

- dla wszystkich obiektów w strefie wprowadza się priorytet wymogów konserwatorskich oraz zakaz działań inwestycyjnych nie związanych bezpośrednio z konserwacją i rewaloryzacją zabytkowego terenu - dopuszcza się jedynie prowadzenie prac porządkowych, konserwację zachowanych fragmentów zabytkowych celem ich ekspozycji w terenie lub zabezpieczenie przed zniszczeniem.

10. W zasięgu strefy „OW” występują następujące wymogi:

- wszelkie zamierzenia inwestycyjne w obrębie strefy związane z pracami ziemnymi należy uzgodnić z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków co do konieczności ich prowadzenia pod nadzorem archeologicznym i za pozwoleniem konserwatorskim.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Nowa Ruda nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy,

które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała nr 22/VI/03 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 24 marca 2003 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Bożków.

§ 6. 1. Dla obszaru oznaczonego symbolem 1.Uw, Z ustala się przeznaczenie związane z działalnością usługową o charakterze ośrodka wielofunkcyjnego ponadlokalnego opartego na ochronie i wykorzystaniu w całości założenia pałacowo – parkowego w jego historycznych granicach.

2. Wymieniony w ust. 1 obszar wyznacza w większości granica strefy „A” ochrony konserwatorskiej z wyłączeniem od str. wschodniej - mury ogrodzenia historyczne, od strony zachodniej na niewielkim odcinku granice opracowania.

3. W granicach zespołu pałacowo – parkowego wpisanego do rejestru zabytków, wszelkie działania inwestycyjne oraz zmiany podziałów nieruchomości wymagają pisemnej zgody służby konserwatorskiej zgodnie z przepisami ustawy o ochronie dóbr kultury,

4. Przed przystąpieniem do inwestowania na obszarze strefy „A” należy w miarę potrzeb określonych przez służby konserwatorskie sporządzić opracowania studialne z zakresu m.in. archeologii, stratygrafii i architektury.

5. Obszar w granicach strefy „A” należy traktować jako strefę obserwacji archeologicznej, obowiązuje tu wymóg konsultowania i uzgadniania ze służbą konserwatorską wszelkich działań inwestycyjnych w zakresie prowadzenia prac ziemnych.

6. W strefie „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązuje pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad działalnością inwestycyjną.

7. Bezwzględnej ochronie konserwatorskiej na przedmiotowym obszarze podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz figurujące w wykazie zabytków wg zestawienia:

- pałac - wpisany do rejestru zabytków,
- założenie parkowo – ogrodowe wpisane do rejestru zabytków,
- oficyna I (bud nr 95) w zespole pałacowo – parkowym,
- oficyna II w zespole pałacowo – parkowym,
- obora (nr 83a),
- stodoła (budynek gospodarczy należący do nr 83 a),
- tarasy ogrodowe w zespole pałacowo – parkowym,
- pawilon ogrodowy – sztuczna ruina w zespole pałacowo – parkowym,
- brama główna (od str. wsi),

- brama (od str. zachodniej),
- mur ogrodzenia i oporowy parku.

8. Na przedmiotowym obszarze zezwala się wyłącznie na realizację zabudowy odtworzeniowej nawiązującej do oficyny II usytuowanej w części parkowej, nieistniejącej historycznej wozowni lub nieistniejącej zabudowy ogrodowej na podstawie wytycznych określonych przez państwową służbę ochrony zabytków.

9. Istniejące na obszarze obiekty obory i stodoły, wykorzystywane aktualnie na cele mieszkaniowe i usługowo– gospodarcze docelowo winny być włączone funkcjonalnie do zespołu pałacowo – parkowego i przeznaczone na cele zaplecza ośrodka.

10. Zezwala się na włączenie nieruchomości do dróg publicznych w miejscach usankcjonowanych historycznie tj. od strony bramy głównej, trzech istniejących bram od strony drogi nr 45 356 oraz poprzez obszar folwarku.

11. Dla oficyny I zespołu zlokalizowanej przy bramie głównej wjazdowej od strony wsi, dopuszcza się utrzymanie funkcji mieszkaniowej z obowiązkiem objęcia ochroną konserwatorską.

12. W istniejących na obszarze obiektach szkolnych zrealizowanych po II wojnie światowej, wraz z zespołem boisk przyszkolnych zezwala się jedynie na prowadzenie remontów, bez możliwości przebudowy i rozbudowy oraz zmiany funkcji.

13. Dla obszaru oznaczonego symbolem 1.Uz, Z podlegającego ścisłej ochronie konserwatorskiej należy zapewnić warunki dla prowadzenia rewaloryzacji całego zespołu ukierunkowanej na przywrócenie historycznego charakteru obiektu.

II. Uchwała nr 188/XXXIII/06 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 27 lutego 2006 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Sokolec.

§ 5. 1. Plan ustala dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej dla terenów objętych wpisem do rejestru zabytków. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

- 1) zachowanie elementów historycznego układu przestrzennego, a w szczególności rozplanowania dróg, linii zabudowy, kompozycji urbanistycznych i terenów zieleni o charakterze zabytkowym; wszelkie działania w strefie tej należy podporządkować wymogom konserwatorskim;
- 2) konserwację zachowanych elementów zabytkowego układu przestrzennego, obiektów architektury, w tym zachowanie kształtu gabarytów i wystroju zewnętrznego obiektów z zastosowaniem tradycyjnie wykorzystywanych

regionalnych materiałów budowlanych; utrzymanie, a w zniszczonych fragmentach odtworzenie historycznych detali architektonicznych z zachowaniem kształtu, rozmiarów i rozmieszczenia otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, utrzymanie lub odtworzenie oryginalnej stolarki okien i drzwi; utrzymanie historycznej nawierzchni placów, uzupełnienie zniszczonej nawierzchni według historycznych wzorów i technologii;

3) uzyskiwanie pozwoleń z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do: zmian podziałów nieruchomości, zmian funkcji, budowy, przebudowy, rozbudowy i remontów wszystkich obiektów zlokalizowanych w strefie oraz konieczność uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych na terenie strefy;

4) zakaz prowadzenia na obszarach chronionych założeń zieleni, jakichkolwiek inwestycji oraz wszelkich prac porządkowych i renowacyjnych bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

5) zakaz budowy obiektów tymczasowych,

6) prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym na koszt inwestora po uprzednim pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3. Plan ustala dla strefy „K” - ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości - obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z wiejskim zespołem zabudowy, znajdujące się w jego otoczeniu lub większe obszary o ukształtowanym w wyniku działania ludzi charakterystycznym wyglądem. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

1) restrukturyzację i utrzymanie zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem;

2) ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem miejscowości;

3) ochronę form i sposobu użytkowania terenu jak: rozłogi pól, układ dróg, miedz, zadrzewień śródpolnych, alej, szpalerów, grobli, przebiegu cieków wodnych;

4) zlikwidowanie elementów dysharmonizujących;

5) nową zabudowę w strefie K poddać szczegółowym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły, w przypadku sąsiedztwa z zabudową historyczną (powstałej przed 1945 r.) należy nawiązać do tej zabudowy;

6) zakaz lokalizacji nowych elementów dysharmonizujących krajobraz w tym między innymi masztów telefonii cyfrowej.

4. Dla terenów zlokalizowanych w obrębie zabytkowych stanowisk

archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków ustala się, że podlegają one ochronie prawnej w myśl przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w związku z powyższym ziemne roboty budowlane związane z realizacją przedmiotowej inwestycji muszą być prowadzone za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5. Plan ustala dla zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków ochronę, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich otoczeniu, należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi (wykaz obiektów chronionych znajduje się w zestawieniu nr 1 do planu). W przypadku skreślenia obiektu z rejestru zabytków, należy stosować przepisy odrębne, a stosowne oznaczenie na rysunku planu staje się nieobowiązujące.

6. Plan ustala ochronę innych zabytków nieruchomych, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu, których wykaz – ewidencja gminna zabytków - znajduje się w zestawieniu nr 2 do planu. Zakres ich ochrony dotyczy: zachowania bryły, formy dachu, układu i wystroju elewacji m. in.: balkonów, gzymsów, opasek okiennych, pasów dzielących elewację, podziałów stolarki okiennej (w przypadku koniecznej wymiany stosować pierwotne podziały stolarki okiennej).

III. Uchwała nr 225/XXXIX/06 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 27 października 2006 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Ludwikowice.

§ 5. 1. Plan ustala dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej dla terenów objętych wpisem do rejestru zabytków. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

- 1) zachowanie elementów historycznego układu przestrzennego, a w szczególności rozplanowania dróg, linii zabudowy, kompozycji urbanistycznych i terenów zieleni o charakterze zabytkowym; wszelkie działania w strefie tej należy podporządkować wymogom konserwatorskim;
- 2) konserwację zachowanych elementów zabytkowego układu przestrzennego, obiektów architektury, w tym zachowanie kształtu gabarytów i wystroju zewnętrznego obiektów z zastosowaniem tradycyjnie wykorzystywanych regionalnych materiałów budowlanych; utrzymanie, a w zniszczonych fragmentach odtworzenie historycznych detali architektonicznych z zachowaniem kształtu, rozmiarów i rozmieszczenia otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, utrzymanie lub odtworzenie oryginalnej stolarki okien

i drzwi; utrzymanie historycznej nawierzchni placów, uzupełnienie zniszczonej nawierzchni według historycznych wzorów i technologii;

3) uzyskiwanie pozwoleń z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do: zmian podziałów nieruchomości, zmian funkcji, budowy, przebudowy, rozbudowy i remontów wszystkich obiektów zlokalizowanych w strefie oraz konieczność uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych na terenie strefy;

4) zakaz prowadzenia na obszarach chronionych założeń zieleni, jakichkolwiek inwestycji oraz wszelkich prac porządkowych i renowacyjnych bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

5) zakaz budowy obiektów tymczasowych;

6) prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym na koszt inwestora po uprzednim pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3. Plan ustala dla strefy „K” - ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości - obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z wiejskim zespołem zabudowy, znajdujące się w jego otoczeniu lub większe obszary o ukształtowanym w wyniku działania ludzi charakterystycznym wyglądem. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

1) restrukturyzację i utrzymanie zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem;

2) ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem miejscowości;

3) ochronę form i sposobu użytkowania terenu jak: rozłogi pól, układ dróg, miedz, zadrzewień śródpolnych, alej, szpalerów, grobli, przebiegu cieków wodnych;

4) zlikwidowanie elementów dysharmonizujących;

5) nową zabudowę w strefie K poddać szczegółowym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły, w przypadku sąsiedztwa z zabudową historyczną (powstałą przed 1945r.) należy nawiązać do tej zabudowy;

6) zakaz lokalizacji nowych elementów dysharmonizujących krajobraz w tym między innymi masztów telefonii cyfrowej.

4. Plan ustala dla strefy „E” - ochrony zespołu przemysłowego kopalni - obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z produkcyjnym zespołem zabudowy o ukształtowanym charakterystycznym wyglądem. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

- 1) restrukturyzację i utrzymanie zabytkowych elementów zespołu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem;
- 2) nową zabudowę w strefie „E” poddać szczegółowym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły, w przypadku sąsiedztwa z zabudową historyczną (powstałą przed 1945r.) należy nawiązać do tej zabudowy;
- 3) w przypadku przywrócenia produkcji wydobywczej można dostosować zabudowę historyczną oraz nową do obowiązujących norm i technologii związanej z produkcją.

5. Dla terenów zlokalizowanych w obrębie zabytkowych stanowisk archeologicznych wpisanych do Rejestru Zabytków ustala się, że podlegają one ochronie prawnej w myśl przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w związku z powyższym ziemne roboty budowlane związane z realizacją przedmiotowej inwestycji muszą być prowadzone za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

6. Plan ustala dla zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków ochronę, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich otoczeniu, należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi (wykaz obiektów chronionych znajduje się w zestawieniu nr 1 do planu). W przypadku skreślenia obiektu z rejestru zabytków, należy stosować przepisy odrębne, a stosowne oznaczenie na rysunku planu staje się nieobowiązujące.

7. Plan ustala ochronę innych zabytków nieruchomych, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu, których wykaz – ewidencja gminna zabytków - znajduje się w zestawieniu nr 2 do planu. Zakres ich ochrony dotyczy: zachowania bryły, formy dachu, układu i wystroju elewacji m. in.: balkonów, gzymsów, opasek okiennych, pasów dzielących elewację, podziałów stolarki okiennej (w przypadku koniecznej wymiany stosować pierwotne podziały stolarki okiennej).

IV. Uchwała nr 28/VI/07 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Nowa Ruda dla części wsi Jugów.

§ 5. 1. Plan ustala dla strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej dla terenów objętych wpisem do rejestru zabytków. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

- 1) zachowanie elementów historycznego układu przestrzennego, a w szczególności rozplanowania dróg, linii zabudowy, kompozycji

urbanistycznych i terenów zieleni o charakterze zabytkowym; wszelkie działania w strefie tej należy podporządkować wymogom konserwatorskim;

2) konserwację zachowanych elementów zabytkowego układu przestrzennego, obiektów architektury, w tym zachowanie kształtu gabarytów i wystroju zewnętrznego obiektów z zastosowaniem tradycyjnie wykorzystywanych regionalnych materiałów budowlanych; utrzymanie, a w zniszczonych fragmentach odtworzenie historycznych detali architektonicznych z zachowaniem kształtu, rozmiarów i rozmieszczenia otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, utrzymanie lub odtworzenie oryginalnej stolarki okien i drzwi; utrzymanie historycznej nawierzchni placów, uzupełnienie zniszczonej nawierzchni według historycznych wzorów i technologii;

3) uzyskiwanie pozwoleń z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do: zmian podziałów nieruchomości, zmian funkcji, budowy, przebudowy, rozbudowy i remontów wszystkich obiektów zlokalizowanych w strefie oraz konieczność uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych na terenie strefy;

4) zakaz prowadzenia na obszarach chronionych założeń zieleni, jakichkolwiek inwestycji oraz wszelkich prac porządkowych i renowacyjnych bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

5) zakaz budowy obiektów tymczasowych;

6) prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym na koszt inwestora po uprzednim pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Plan ustala dla strefy „B” ochrony konserwatorskiej. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

1) zachowanie i eksponowanie zasadniczych elementów historycznego układu przestrzennego; obiektów architektury oraz odtworzenie zdegradowanych elementów tego układu, w tym: należy zachować bryłę, kształt i geometrię oraz zastosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych, z uwzględnieniem specyfiki regionalnej (pokrycie dachowe z dachówki ceramicznej karpiówki, łupka kamiennego, blachy miedzianej); utrzymać a w zniszczonych fragmentach odtworzyć, historyczny detal architektoniczny; zachować kształt rozmiary i rozmieszczenie otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku a w przypadku konieczności przebicia nowych otworów, należy je zharmonizować z zabytkową elewacją budynku (należy utrzymać lub odtworzyć oryginalną stolarkę okien i drzwi); utrzymać historyczne nawierzchnie (bruki, płyty, krawężniki kamienne), a zniszczone uzupełnić według historycznych

wzorów i technologii,

2) modernizacja obiektów o wartościach zabytkowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wymogów ochrony dziedzictwa kulturowego;

3) dostosowywanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie rozplanowania, skali i kształtu bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,

4) wymaganie konsultowania i uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków dla wszelkich działań inwestycyjnych w zakresie przebudowy i rozbudowy, a także zmiany funkcji obiektów zabytkowych, budowy nowych obiektów kubaturowych, zmian elementów historycznie ukształtowanych wewnątrz urbanistycznych (nawierzchnie, nasadzenia zieleni), prowadzenia wszelkich prac ziemnych.

3. Plan ustala dla strefy „K” - ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości - obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z wiejskim zespołem zabudowy, znajdujące się w jego otoczeniu lub większe obszary o ukształtowanym w wyniku działania ludzi charakterystycznym wyglądem. Dla strefy tej plan ustala następujące zasady ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy:

1) restrukturyzację i utrzymanie zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem;

2) ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem miejscowości;

3) ochronę form i sposobu użytkowania terenu jak: rozłogi pól, układ dróg, miedz, zadrzewień śródpolnych, alej, szpalerów, grobli, przebiegu cieków wodnych;

4) zlikwidowanie elementów dysharmonizujących;

5) nową zabudowę w strefie K poddać szczegółowym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły, w przypadku sąsiedztwa z zabudową historyczną (powstałej przed 1945 r.) należy nawiązać do tej zabudowy;

6) zakaz lokalizacji nowych elementów dysharmonizujących krajobraz w tym między innymi masztów telefonii cyfrowej.

4. Dla terenów zlokalizowanych w obrębie zabytkowych stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków ustala się, że podlegają one ochronie prawnej w myśl przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w związku z powyższym ziemne roboty budowlane związane z realizacją przedmiotowej inwestycji muszą być prowadzone za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5. Plan ustala dla zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków ochronę, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich otoczeniu, należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi (wykaz obiektów chronionych znajduje się w zestawieniu nr 1 do planu). W przypadku skreślenia obiektu z rejestru zabytków, należy stosować przepisy odrębne, a stosowne oznaczenie na rysunku planu staje się nieobowiązujące.

6. Plan ustala ochronę innych zabytków nieruchomych, zgodnie z oznaczeniem na rysunku planu, których wykaz – ewidencja gminna zabytków - znajduje się w zestawieniu nr 2 do planu. Zakres ich ochrony dotyczy: zachowania bryły, formy dachu, układu i wystroju elewacji m. in.: balkonów, gzymsów, opasek okiennych, pasów dzielących elewację, podziałów stolarki okiennej (w przypadku koniecznej wymiany stosować pierwotne podziały stolarki okiennej).

V. Uchwała nr 157/XXI/08 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 28 sierpnia 2008 r. w sprawie uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru Szkoły Podstawowej w Ludwikowicach Kłodzkich, ul. Wiejska, położonej w obrębie wsi Ludwikowice Kłodzkie, gmina Nowa Ruda.

§ 5. 1. Ustala się ochronę zabytku nieruchomego wpisanego do ewidencji zabytków. Zakres jego ochrony dotyczy:

1) zachowania:

a) bryły , formy dachu,

b) układu i wystroju elewacji m. in.: balkonów, gzymsów, opasek okiennych, pasów dzielących elewację, podziałów stolarki okiennej, dla której w przypadku koniecznej wymiany , stosować należy pierwotne podziały;

c) rodzaju materiałów przekrycia dachowego, z zastosowaniem materiałów historycznych użytych w danym obiekcie, bądź materiałach rodzimego pochodzenia np.: dachówka, łupek, inny materiał imitujący pokrycie ceramiczne, itp.;

2) odtworzenia:

a) przy prowadzonych pracach remontowych historycznych podziałów, detalu i kolorów, zgodnie z ich pierwowzorem z okresu powstania obiektu;

b) stolarki okiennej i drzwiowej w zakresie formy i podziałów.

2. Wszelkie działania związane z tym obiektem należy prowadzić przy współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz zgodnie z wymogami konserwatorskimi. Możliwość wymiany historycznej zabudowy uwarunkowana

jest zachowaniem funkcji podstawowej terenu, usług oświaty, dla obiektu nowo powstałego.

VI. Uchwała nr 164/XXIII/08 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 8 października 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu górniczego złoża „Słupiec-Dębówka” w granicach gminy Nowa Ruda.

§ 5.1. Na obszarze planu obowiązują ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej i krajobrazu kulturowego wymienione w następnych ustępach.

2. Obejmuje się ochroną konserwatorską budynek oznaczony na rysunku planu.

3. Zakres ochrony w odniesieniu do obiektu wymienionego w ust. 2 określa się następująco:

- a) zachować bryłę budynku z naczółkowym dachem o wysuniętych okapach,
- b) zachować ceramiczne pokrycie dachu.

4. W trakcie prowadzenia prac ziemnych, w razie natrafienia na zabytki archeologiczne należy przerwać roboty, obszar zabezpieczyć i niezwłocznie powiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5. Na obszarze planu nie zidentyfikowano dóbr kultury współczesnej, wymagających objęcia ochroną.

VII. Uchwała nr 332/XLIV/10 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu górniczego złoża „Dębówka”.

§ 9.1. W przypadku odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem należy wstrzymać roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć zabytek, zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków przedmiot i miejsce odkrycia zabytku oraz niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli jest to niemożliwe wójta gminy Nowa Ruda.

2. W odniesieniu do budynku objętego ochroną konserwatorską, oznaczonego na rysunku planu, obowiązują następujące ustalenia:

- 1) obowiązuje zachowanie ukształtowania bryły budynku, w tym w szczególności jego obrysu zewnętrznego, wysokości, kształtu dachu;
- 2) obowiązuje zachowanie materiałów wykończeniowych elewacji zewnętrznej oraz dachu.

VIII. Uchwała nr 39/IX/11 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 6 kwietnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Bożków.

§ 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1. W celu zachowania i ochrony istniejącej w obszarze substancji zabytkowej przyjmuje się - stosownie do przepisów szczególnych - ochronę dóbr kultury.

2. Ustala się strefę „A” ochrony konserwatorskiej stanowiącą fragment założenia parkowo – ogrodowego wpisanego do rejestru zabytków jako park pałacowy gdzie wymagania konserwatorskie mają pierwszeństwo nad wszelką prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową. W strefie tej ustala się następujące warunki dot. zagospodarowania terenu:

- 1) wszelkie zmiany nawierzchni dróg, zmiany i korekty przebiegu dróg wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 2) istniejące obiekty dysharmonizujące należy zlikwidować lub przebudować,
- 3) nową zabudowę należy dostosować do historycznej kompozycji przestrzennej oraz nawiązać formami nowoczesnymi do tradycji architektonicznej i sylwety krajobrazowej, poprzez zachowanie szczególnego rygoru i jakości architektury,
- 4) obecny sposób użytkowania obiektów należy dostosować do wartości zabytkowych i poszczególnych obiektów oraz nawiązać do funkcji historycznej,
- 5) zakazuje się lokalizacji funkcji uciążliwych,
- 6) ochronie podlegają wszelkie obiekty podziemne, znaleziska oraz odkryte podczas remontów detale architektoniczne,
- 7) wszelkie roboty budowlane oraz podziały geodezyjne wymagają konsultowania i uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

3. Pełnej ochronie podlegają obiekty ujęte w ewidencji zabytków:

- 1) budynek mieszkalny – na terenie MN,
- 2) budynek mieszkalny – na terenie MWU,
- 3) brama od strony zachodniej.

4. Przyjmuje się następujące zasady ochrony pojedynczych obiektów architektury, małej architektury i budownictwa:

- 1) obowiązuje utrzymanie obiektów w historycznej formie,
- 2) restauracja i modernizacja techniczna winna polegać na dostosowaniu współczesnej funkcji do wartości zabytkowej.

5. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne dotyczące obiektów i terenów określonych w ust. 2 i 3 wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Ochronie podlega starodrzew w obrębie historycznego parku.

7. Ustala się strefę obserwacji archeologicznej tożsamą z obszarem opracowania planu.

8. Dla terenu objętego strefą, o której mowa w pkt 11 ustala się obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, ustalającym warunki badań i nadzoru archeologicznego, wszelkich inwestycji budowlanych, a także prac ziemnych związanych z infrastrukturą techniczną.

IX. Uchwała nr 368/XLVIII/14 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 6 maja 2014 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru wsi Jugów w rejonie przełęczy Jugowskiej, gmina Nowa Ruda.

§ 10. Dla terenów zlokalizowanych w obrębie zabytkowych stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków ustala się, że podlegają one ochronie prawnej w myśl przepisów odrębnych. W obszarze opracowania występuje stanowisko 5/90-23/12 osada z późnego średniowiecza XIV-XV.

X. Uchwała nr 181/XXII/20 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 23 września 2020 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Sokolec w gminie Nowa Ruda.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) dla części terenu oznaczonego w planie symbolem UT obowiązuje strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego, ustalona planem miejscowym dotychczas obowiązującym;

2) dla strefy „K”, o której mowa w ust 1 ustala się obowiązek nawiązania w nowych budynkach do rozwiązań architektonicznych stosowanych w obiektach historycznych typowych dla tej miejscowości;

3) nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły oraz użytych materiałów wykończeniowych przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej, nie może ona dominować nad zabudową historyczną,

4) na całym obszarze objętym planem miejscowym, wszelkie przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkiem pozyskany w trakcie prowadzenia prac ziemnych lub odkrytym przypadkowo podlegają ochronie prawnej, postępowanie należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

XI. Uchwała nr 239/XXXIV/21 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu wsi Jugów.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych:

1) dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków oznaczonych na rysunku planu miejscowego jako obiekty zabytkowe wpisane do rejestru oraz obszary zabytkowe wpisane do rejestru wraz granicami, zgodnie z numeracją:

- 1 – pałac, obecnie leśniczówka, Główna 149, A/4205/1546/Wł,
- 2 – willa Jeżówka, Sikorskiego 28, A/4207/617/Wł,
- 3 – kościół paraf. p.w. św. Katarzyny , Główna, A/1800/1556,
- 4 – park, Główna 149, A/4206/849/Wł, obowiązują przepisy odrębne;

2) dla zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu miejscowego jako granice zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych obowiązują przepisy odrębne;

3) obiekty i obszary wpisane do wykazu zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków oznaczone na rysunku planu miejscowego jako obiekty zabytkowe wpisane do wykazu zabytków objęte ochroną w planie miejscowym, zgodnie z numeracją:

- 1 - cmentarz przykościelny (nieczynny), Główna,
- 2 - mur ogrodzenia cmentarza przykościelnego,
- 3 - cmentarz parafialny, Główna,
- 4 - plebania, Główna 89,
- 5 - budynek gospodarczy w zespole plebanii, Główna 89,
- 6 - cmentarz komunalny, Staszica,
- 7 - klasztor, ob. Dom Pomocy Społ., Główna 118,
- 8 - budowla kamienna przy przystanku PKS,
- 9 - szkoła, ob. podstawowa budynek A, Główna 85,
- 10 - szkoła, ob. podstawowa budynek B, Główna 105,
- 11 - dom mieszkalny, Główna 22,
- 12 - dom mieszkalny, Główna 25,
- 13 - dom mieszkalny, Główna 31,
- 14 - dom mieszkalny, Główna 46,
- 15 - dom mieszkalny, Główna 50,
- 16 - dom mieszkalny, Główna 55,
- 17 - dom mieszkalny, Główna 58,
- 18 - dom mieszkalny, Główna 69,
- 19 - dom mieszkalny, Główna 71,

- 20 - dom mieszkalny, Główna 72,
- 21 - dom mieszkalny, Główna 74,
- 22 - dom mieszkalny, Główna 81,
- 23 - dom mieszkalny, ob. Ośrodek Zdrowia, Główna 83,
- 24 - dom mieszkalny, Główna 90,
- 25 - dom mieszkalny, Główna 97,
- 26 - dom mieszkalny, Główna 98,
- 27 - dom mieszkalny, Główna 100,
- 28 - dom mieszkalny, Główna 107,
- 29 - dom mieszkalny, Główna 107a,
- 30 - dom mieszkalny, Główna 124,
- 31 - dom mieszkalny, Grzybowska 15,
- 32 - dom mieszkalny, Grzybowska 18,
- 33 - dom mieszkalny, Grzybowska 21,
- 34 - dom mieszkalny, Grzybowska 23,
- 35 - dom mieszkalny, Pusta 2,
- 36 - dom mieszkalny, Robotnicza 2,
- 37 - dom mieszkalny, Robotnicza 3,
- 38 - most kamienny k nr 89, Główna,
- 39 - obmurowanie wylotu sztolni,
- 40 - wiadukt kolejowy nad droga do Jugowa, obejmuje się ochroną konserwatorską na podstawie przepisów odrębnych;

4) budynki i budowle, o których mowa w pkt 3) obejmuje się ochroną poprzez ustalenia:

- a) w przypadku przebudowy należy zachować lub odtworzyć historyczną bryłę, kształt i geometrię dachu, zastosowane tradycyjne materiały budowlane oraz zachować kształt, rozmiary i rozmieszczenie otworów zgodne z historycznym wyglądem budynku,
- b) w przypadku przebudowy lub remontu należy utrzymać, a w zniszczonych fragmentach odtworzyć historyczny detal architektoniczny oraz utrzymać lub odtworzyć wygląd oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej w widoku zewnętrznym,
- c) w przypadku konieczności wykonania dodatkowych otworów należy je zharmonizować z istniejącym rytmem otworów,
- d) dopuszcza się wyłącznie stosowanie kolorystyki nawiązującej do tradycyjnych lokalnych rozwiązań,

- e) zakazuje się stosowania w elewacjach okładzin ściennych typu „sidding” oraz płyt warstwowych,
 - f) zakazuje się umieszczania na wyeksponowanych elewacjach elementów technicznego wyposażenia budynków, jak: klimatyzatory, anteny satelitarne,
 - g) zakazuje się umieszczania innych elementów przesłaniających wystrój i detale elewacji oraz stanowiących dominantę wizualną na wyeksponowanej elewacji,
 - h) zakazuje się stosowania ociepleń zewnętrznych ścian budynków w sposób zakrywający lub zmieniający proporcje otworów okiennych i drzwiowych, gzymsów, nadproży i elementów dekoracyjnych,
 - i) w przypadku remontu należy utrzymać, a w zniszczonych fragmentach odtworzyć historyczny detale architektoniczny oraz utrzymać lub odtworzyć wygląd oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej w widoku zewnętrznym;
- 5) cmentarze, o których mowa w pkt 3) obejmuje się ochroną poprzez ustalenia:
- obowiązuje zachowanie układu z pierwotnym podziałem na kwatery,
 - obowiązuje zachowanie historycznego układu zieleni,
 - obowiązuje zachowanie murów obwodowych;
- 6) wyznacza się granice historycznych układów ruralistycznych objętych ochroną w planie miejscowym, w których obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:
- a) ustala się zakaz prowadzenia nowych przegrodzeń dzielących optycznie historyczne zespoły zabudowy,
 - b) należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego, tj. rozplanowanie dróg, ulic i placów, linie zabudowy, kompozycję wewnątrz urbanistycznych oraz kompozycję historycznej zieleni,
 - c) nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły oraz użytych materiałów wykończeniowych przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej, nie może ona dominować nad zabudową historyczną,
 - d) należy preferować inwestycje stanowiące rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
 - e) nowe linie elektroenergetyczne i telekomunikacyjne dopuszcza się jedynie w postaci doziemnej,

f) obiekty i urządzenia telekomunikacyjne należy projektować w sposób uwzględniający historyczne walory obiektu oraz zabytkowego układu przestrzennego,

g) dla nowych budynków lokalizowanych na terenach oznaczonych w planie miejscowym symbolami MN, MNU i RM ustala się maksymalne wysunięcie okapu poza lico ściany zewnętrznej na 0,6 m;

7) wyznacza się granice strefy obserwacji zabytków archeologicznych objętej ochroną w planie, obejmującą obszar średniowiecznej wsi w granicach nowożytnego siedliska, gdzie dla inwestycji związanych z pracami ziemnymi o charakterze inwestycyjnym obowiązują przepisy odrębne.

XII. Uchwała nr 246/XXXVI/21 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 25 sierpnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Przygórze.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych ustala się:

1) nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły oraz użytych materiałów wykończeniowych przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej, nie może ona dominować nad zabudową historyczną;

2) na całym obszarze objętym planem miejscowym, wszelkie przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkiem pozyskany w trakcie prowadzenia prac ziemnych lub odkrytym przypadkowo podlegają ochronie prawnej, postępowanie należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

XIII. Uchwała nr 247/XXXVI/21 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 25 sierpnia 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Nowa Ruda dla terenu działki nr 337/3 – obręb Ludwikowice Kłodzkie.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych ustala się:

1) nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły oraz użytych materiałów wykończeniowych przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej, nie może ona dominować nad zabudową

historyczną;

2) na całym obszarze objętym planem miejscowym, wszelkie przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkiem pozyskanym w trakcie prowadzenia prac ziemnych lub odkrytym przypadkowo podlegają ochronie prawnej, postępowanie należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

XIV. Uchwała nr 400/LVII/23 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 29 marca 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Nowa Ruda dla terenu działki nr 319/5 – obręb Ludwikowice Kłodzkie.

§ 10. W granicach całego obszaru objętego planem miejscowym z uwagi na lokalizację tego obszaru w granicach historycznego układu ruralistycznego wsi Ludwikowice Kłodzkie:

1) nakazuje się:

- a) zachowanie i wyeksponowanie elementów historycznego układu przestrzennego tj. rozplanowania dróg, ulic i linii zabudowy,
- b) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- c) nawiązanie formami współczesnymi nowej zabudowy do lokalnej tradycji architektonicznej,
- d) preferowanie inwestycji stanowiących rozszerzenie lub uzupełnienie istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu,
- e) projektowanie obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych, w sposób uwzględniający historyczne walory obiektów i zabytkowego układu przestrzennego wsi Ludwikowice Kłodzkie oraz maskowanie obiektów i urządzeń telekomunikacyjnych;

2) zakazuje się:

- a) wprowadzania nowych przegrodzeń dzielących optycznie historyczne zespoły zabudowy,
- b) wprowadzania nowej zabudowy, która dominuje nad zabudową historyczną.

§ 11. 1. W granicach całego obszaru objętego planem miejscowym, ustala się strefę „OW” ochrony zabytków archeologicznych, której granice przedstawiono na rysunku planu miejscowego.

2. W granicach strefy „OW” ochrony zabytków archeologicznych, nakazuje się

przeprowadzenie badań archeologicznych zgodnych z wymogami przepisów odrębnych.

§ 12. W granicach obszaru stanowiska archeologicznego nr 6, zakazuje się zalesienia gruntów.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Nowa Ruda, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Nowa Ruda posiada opracowany w 2011 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Wielokulturowe wpływy trzech narodowości: polskiej, czeskiej i niemieckiej miały wpływ na wykształcony dorobek dziedzictwa kulturowego w gminie.

W gminie Nowa Ruda zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków prezentują zróżnicowany stan zachowania, wynikający z formy własności i wykorzystania obiektu, od dobrego po wymagające pilnych prac remontowych i rewitalizacyjnych. Wśród najcenniejszych zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków z uwagi na walory historyczne i architektoniczne, wyróżniono obiekty w n/w miejscowościach:

BOŻKÓW

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. PIOTRA I PAWŁA

Pierwotny, drewniany kościół wzmiankowany w 1352 r. W czasie reformacji, przed 1559 r. został przejęty przez protestantów, a w roku 1623 - przez katolików. Obecny, barokowy wybudowany w latach 1704 – 1708. Jego fundatorem był Johann Franz von Götzen. (data i herb w tympanonie portalu wejściowego). We wnętrzu kościoła unikatowa ambona w kształcie łodzi, z baldachimem w postaci żagla, z postaciami św. Piotra jako sternika i dwóch rybaków wyciągających sieci, którą wykonał mistrz Ludwig Wilhelm Jaschke. Kościół wzniesiono na platformie umocnionej murem oporowym, połączonej z łukowym mostem nad ciekim wodnym, jako jednowieżowy z prezbiterium i nawą, przykryte wspólnym dachem oraz z przybudówką z piętrową zakrystią od południa i z lożą patronacką na piętrze, od północy. Do prezbiterium dostawiono rodową, centralną kaplicę grobową hrabiów von Goetzen, którą ok. 1820 r. przekształcono na mauzoleum rodu von Magnis, rozbudowaną w latach 1880-1887 o nową część w stylu neorenesansu łączonego z neoklasycyzmem.

Kościół orientowany, murowany z kamienia i cegły, tynkowany, jednonawowy, na rzucie podłużno-krzyżowym powstałym w wyniku połączenia wydłużonego korpusu i małego pseudotranseptu utworzonego z dwóch przeciwległych kaplic, z półkoliście zamkniętym prezbiterium i wieżą od zachodu. Korpus kościoła nakryty dachem dwuspadowym, z sygnaturką na kalenicy, a czterokondygnacyjowa, czworoboczna wieża - jednoprześwitowym hełmem cebulastym. Mauzoleum Magnisów na planie koła, nakryte kopułą z latarnią. Od zachodu do mauzoleum dobudowana nowsza część, w formie arkadowego, jednoprzęsłowego portyku, nakrytego płaskim dachem. W 1973 r.

przeprowadzono remont tynków zewnętrznych oraz wieży. W 1997 r. pomalowano wnętrze kościoła. W latach 2000-2005 pomalowano ściany zewnętrzne kościoła oraz przeprowadzono remont architektonicznego wyposażenia.

PAŁAC

Pierwotnie dwór renesansowy z 1570 r., przebudowany ok. 1787 r., a następnie na pocz. XIX w., kompletnie odbudowany po pożarze w 1871 r. w stylu francuskiego renesansu. Stanowi jedno z najdoskonalszych założeń dworskich w Hrabstwie Kłodzkim. Renesansowy dwór zbudowany na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, zbarokizowano w 1669 r., dobudowując do jego wschodniej elewacji wieżowy alkierz z cebulastym hełmem. Po przejęciu dóbr przez hrabiów von Magnisów dwór został przebudowany w latach 1787-1791 na reprezentacyjny pałac.

Do starszego dworu dobudowano po obu jego stronach, osiowo i symetrycznie, boczne skrzydła, częściowo wykreślone łukiem. W centrum budynku urządzono dwukondygnacyjną salę reprezentacyjną i kaplicę, w skrzydle zachodnim - nową główną sień pałacową i klatkę schodową, a na piętrze skrzydła wschodniego - okazałsze wnętrza pałacowe, w tym kolistą w rzucie, reprezentacyjną jadalnię. Wystrój wnętrz wykonano w stylu wczesnego neoklasycyzmu. W latach ok. 1870-1877 odbudowano i rozbudowano pałac po pożarze, wg projektu wykonanego przez królewskiego budowniczego Karla Schmidta z Wrocławia. W wyniku przebudowy pałac uzyskał swobodną kompozycję, niezwykle długa fasada została ożywiona zróżnicowanymi, cylindrycznymi wieżami - większą od strony północno-wschodniej, mniejszą od strony północno-zachodniej. Otrzymał też bogaty kostium historyczny w stylu neorenesansu z odniesieniami do architektury francuskiej oraz wystrój wnętrz w stylu historyzmu. W latach 1933-1940 przeprowadzono przebudowę elewacji pałacu, wg projektu architekta Kurta Teuschera z Kłodzka.

Budynek murowany z cegły, tynkowany, częściowo podpiwniczony, wzniesiony na skomplikowanym planie przypominającym wycinek koła, o układzie wielotraktowym, dwukondygnacyjny o zwartej bryle, z użytkowym poddaszem, nakryty wysokimi dachami dwu- i czterospadowymi z lukarnami i facjatami. Rozczłonkowaną bryłę budynku ożywiają narożne wieże zwieńczone stożkowymi hełmami, wieżyczki, ryzality, wykusze, szczyty, różnej wysokości dachy, wysokie kominy. Wystrój elewacji utworzony z gzymsowań, boniowania

i uszakowych lub profilowanych obramień okiennych. W elewacji frontowej filarowy, balkonowy portyk. Balustrada balkonu metalowa z motywem wici kwiatowej, w narożach z kartuszami herbowymi. W elewacji południowej półkolisty balkon o ażurowej balustradzie z motywem wici kwiatowej i panoplii, na trzech konsolach przy których rzeźby psich głów trzymających w pyskach gęsi i psa trzymającego tarczę herbową. Wewnątrz zachowane bogate zdobienia ścian i sufitów.

W okresie powojennym w budynku funkcjonowała szkoła rolnicza z internatem. Obecnie pałac stanowi własność prywatną, od lat nieużytkowany, niszczeje.

ZAŁOŻENIE PARKOWO-OGRODOWE

Ogród powstał ok. poł. XVIII w., przebudowany w k. XVIII w. a następnie k. XIX w. Na początku XIX w. las, przylegający do ogrodu od strony północnej, przekształcono w park krajobrazowy, w którym w 1801 r. wzniesiono sztuczną ruinę z licznymi płytami nagrobnymi oraz założono staw. Założenie ogrodowo-parkowe, w ostatniej swojej fazie, stylistycznie nawiązuje do francuskiej sztuki ogrodowej z elementami oddziaływań niemieckich i austriackich.

Założenie ogrodowo-parkowe usytuowane jest na północ od pałacu. Przed fasadą pałacu zlokalizowany tarasowy ogród ozdobny, sąsiadujący od północy z ogrodem sentymentalno - romantycznym z pocz. XIX w., a od zachodu, z kształtowanymi w 1858 i po 1871 roku częścią parku i urządzeniem pałacowego podjazdu. Po 1911 roku w sąsiedztwie bram prowadzących na teren zespołu pałacowego wzniesiono portiernie, z których obecnie zachowana jest jedna, i ustawiono w latach 60. XIX w. figury św. Franciszka a Paulo i św. Michała Archaniola. Bramę wschodnią i ogrodzenie od strony wsi zbudowano na pocz. XX wieku. W ogrodzie ozdobnym czytelny jest tylko układ jego południowej części z pozostałościami nasadzeń, murami oporowymi tarasów, schodami i balustradami. Na terenie północnej części usytuowany nowy, bezstylowy budynek szkolny. W położonym na północ od ogrodu dawnym parku sentymentalno -romantycznym zachowane pozostałości układu wodnego i relikty sztucznej ruiny z wmurowanymi w nią kilkoma nowożytnymi płytami nagrobnymi. Częściowo zachowane urządzenie zachodniej części parku zakłócone przez lokalizację szkolnego boiska z bieżnią. Częściowo został zmieniony i zatarty przebieg części parkowych dróg. Zachowany starodrzew złożony z lip drobnolistnych, kasztanowców zwyczajnych, wiązów, grabów zwyczajnych, dębów, jesionów, klonów czerwonych i buków purpurowych.

OFICYNA - PORTIERNIA

Dawna oficyna pałacowa znajduje się w centrum miejscowości, przy skrzyżowaniu dróg w kierunku północnym do Nowej Rudy i południowym w kierunku Kłodzka oraz wschodnim w kierunku Kamieńca Ząbkowickiego. Usytuowana w bezpośrednim sąsiedztwie pałacu, przylega do głównej bramy wjazdowej do zespołu parkowo-pałacowego, z uwagi na położenie określana jako Portierhaus. Budynek wzniesiono w 1715 r. w miejscu wcześniejszego budynku gospodarczego z inicjatywy ówczesnych właścicieli wsi rodziny von Goetzen. Według inskrypcji na archiwolcie portalu przebudowa i renowacja obiektu nastąpiła w 1875 r. W latach 70-80 XX w. przeprowadzono przebudowę budynku i wprowadzono wtórne podziały pomieszczeń, częściowo wymieniono stolarkę okienną i drzwiową.

Budynek o wydłużonej na osi północ-południe przysadzistej, jednokondygnacyjnej bryle, z użytkową i dominującą gabarytowo partią poddasza. Od strony elewacji wschodniej frontowy, asymetrycznie ułożony, trójboczny ryzalit. Korpus nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką ceramiczną, z dwukondygnacyjnymi, barokowymi szczytami ujętymi spływami wolutowymi zwieńczonymi sterczynami z kulami. Elewacje jednokondygnacyjne, tynkowane, z połączeniami przerywanymi facjatami dzielonymi pilastrami, zwieńczonymi szczytami ze spływami. W elewacji południowej, która na całej szerokości jest poprzedzona schodami łączącymi się przy zachodnim narożniku z ciągiem schodów parkowych prowadzących na taras ogrodowy, jest głęboki filarowy, pierwotnie trójosiowy podcień z narożną klatką schodową z wejściem na kondygnację poddasza. Obecnie obiekt nieużytkowany, w złym stanie technicznym. W 2023 r., jako darowiznę od Województwa Dolnośląskiego - Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego we Wrocławiu, obiekt przejęła Gmina Nowa Ruda, która planuje wykonać w obiekcie remont, z przeznaczeniem oficyny na cele mieszkaniowe, sukcesywnie w oparciu o pozyskiwane środki zewnętrzne.

OFICYNA PAŁACOWA tzw. DOM KAWALERÓW

Oficina zwana Domem Kawalerów usytuowana jest w centrum miejscowości, na terenie parku pałacowego. Wzniesiona w latach 1787-1793 podczas przekształceń zespołu pałacowo-folwarcznego i powstania rozległego założenia parkowo-ogrodowego na wzór francuski o symetrycznej kompozycji i regularnym rozplanowaniu roślinności, z inicjatywy nowego właściciela dóbr Antona Alexandra von Magnisa. Symetrię założenia podkreślały elementy

architektoniczne - oranżeria z pawilonami ogrodowymi po bokach i bliźniacze oficyny, nawiązujące do barokowej francuskiej architektury ogrodowej, o charakterze mieszkalno-rekreacyjnym, nazywane Kavalierhaus. Oficyny usytuowane były przy skarpie oddzielającej tarasowo zakomponowany park od niżej położonych zabudowań wsi i drogi przelotowej. Do obecnych czasów dotrwała tylko jedna, przebudowana w latach 60-70 XX w. pełniła rolę budynku mieszkalnego dla nauczycieli.

Budynek na niewielkim cokole, dwukondygnacyjny, murowany, tynkowany, o skromnym detalu architektonicznym, od strony południowej częściowo podpiwniczony, wzniesiony na rzucie prostokąta o osi podłużnej wschód-zachód, z symetrycznymi, wtórnymi dobudówkami od północy i południa. Nakryty wysokim, czterospadowym dachem mansardowym, w którego pasie na skraju górnej i dolnej części zachowany drewniany element dekoracyjny w postaci lambrekinu. Pokrycie dachu z łupka ułożonego. Obiekt nie jest użytkowany, w złym stanie technicznym. Należy do Województwa Dolnośląskiego.

LEŚNICZÓWKA

Budynek leśniczówki wzniesiony w 2 poł. XIX w. z fundacji Antona Alexandra von Magnisa. Odznacza się, malowniczą, nieregularną, rozczłonkowaną bryłą z wyróżniającą się okrągłą wieżą i urozmaiconymi dachami. Murowany z kamienia i cegły, tynkowany, z zachowaną skromną dekoracją elewacji w tynku: obramienia okien, portal, gzymsy. Jest przykładem wprowadzenia w niewielkim obiekcie elementów charakterystycznych dla monumentalnych budowli pałacowych. Obecnie siedziba Leśnictwa Bożków należąca do Nadleśnictwa Jugów. Utrzymana w dobrym stanie.

CZERWIEŃCZYCE

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. BARTŁOMIEJA

Wzmiankowany w 1347 r., pierwotny wzniesiony w XV w., obecny, barokowy powstał w 2 poł. XVIII w. w wyniku gruntownej przebudowy. Świątynia orientowana, murowana, tynkowana, jednonawowa, z czworoboczną, trójkondygnacyjną wieżą od zachodu, nakrytą cebulastym hełmem z prześwietem, z oddzielonym od nawy tęczą półkolistym prezbiterium. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Wyposażenie świątyni barokowe, w tym rzeźba patrona w ołtarzu głównym - św. Bartłomieja. Wokół kościoła znajduje się XV-wieczny cmentarz przykościelny z budynkiem bramnym, którego portal ma gotyckie cechy.

W latach 1970-73 przeprowadzono remont wieży z założeniem instalacji

odgromowej, na początku obecnego wieku naprawiono elewację oraz pomalowano ściany wewnętrzne świątyni, w 2013 r. wyremontowano elewacje zewnętrzne, zagospodarowano teren przed świątynią, zakładając nowe brukowane alejki i nowe nasadzenia zieleni. W obiekcie obecnie przeprowadzana jest konserwacja 14 obrazów Stacji Drogi Krzyżowej.

DZIKOWIEC

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MARCINA

Pierwotny, drewniany, kościół wzmiankowany w 1384 roku. W latach 1560-1588 kościół został przejęty przez protestantów, a po 1623 r. - odebrany przez katolików i przekazany jezuitom. W 1 poł. XVII w. kościół był niewielkim, murowanym budynkiem z sygnaturką. Od 1703 r. rozpoczęto jego sukcesywną przebudowę; w 1706 r. zbudowano wieżę, nieproporcjonalnie szeroką w stosunku do starszego, węższego korpusu kościoła, w latach 1708-1710 podwyższono korpus kościoła oraz nakryto go jednym dachem. Nad zakrystią nadbudowano lożę patronacką i przesklepiono wewnątrz prezbiterium. W 1792 r. zbudowano późnobarokową kruchtę z barokowym, listwowym portalem z czerwonego piaskowca. Wyremontowano dach kościoła i hełm wieży. W XVIII wieku kościół wraz z cmentarzem został ogrodzony, powstał budynek bramny i kaplica cmentarna. Z pocz. XX w. pochodzi neorenesansowy, piaskowcowy portal w wieży.

Kościół orientowany, murowany, tynkowany, jednonawowy, z prezbiterium węższym od nawy, zamkniętym trójbocznie, z usytuowaną od zachodu kwadratową, trójkondygnacyjną wieżą z hełmem. W przyziemiu wieży portal z czerwonego piaskowca w formie prostokąta z otworem o łuku pełnym. Prezbiterium i nawa tej samej wysokości, nakryte wspólnym dachem. Od północy dostawiona do prezbiterium dwukondygnacyjna przybudówka z zakrystią w przyziemiu i z lożą patronacką na piętrze. W południowej elewacji nawy dobudowana kruchta z zaokrąglonymi narożnikami, nakryta wysokim dachem. W 2007 r. wykonano remont dachu i wieży kościoła, w 2014 r. remont i malowanie elewacji. Obecnie pozyskano dofinansowanie na konserwację zabytkowych elementów wyposażenia wnętrza kościoła.

DWÓR – PREPOZYTURA JOANITÓW

Barokowy dwór wzniesiony został w 2 poł. XVII w. jako siedziba prepozytury Joanitów, następnie Jezuitów z Kłodzka, przebudowany w XIX w. Budowla o zwartej bryle, nakryta wysokim, czterospadowym dachem, dwukondygnacyjna, murowana, tynkowana, założona na planie wydłużonego

prostokąta, wzniesiona na platformie częściowo wciętej w stok wzniesienia. W elewacji frontowej umieszczony asymetrycznie usytuowany płytki ryzalit, z prostokątną wystawką zwieńczoną trójkątnym naczółkiem. Zachowane relikty wystroju fasady.

W budynku wnętrza przyziemia cechują się monumentalizmem – znajdowały się tutaj główne wnętrza konwentualne, w tym refektarz oraz urządzono w 1692 r. kaplicę p.w. św. Michała Archaniola. W 1773 r. nastąpiła kasata zakonu jezuitów. Ich posiadłości wyprzedawano osobom prywatnym, a dawna prepozytura w 1788 roku stała się dworem, własnością Carla Josepha Hoffmanna. Na przełomie XIX i XX w. budynek pełnił funkcję usługową - mieściła się w nim restauracja Josefa Köhlera. Po wojnie budynek mieszkalny. Obecnie budynek nieużytkowany, w złym stanie technicznym.

WIADUKTY KOLEJOWE

Trzy wiadukty kolejowe położone na trasie Kolei Sowiogórskiej, linii nr 327 łączącej Dzierżoniów ze Ścinawką. Linia ta powstawała w latach 1899-1902. Pierwszy odcinek Dzierżoniów – Pieszyce otwarto w 1900 r. Uruchomienie ostatniego odcinka, na którym znajdują się wiadukty, nastąpiło 5.08.1902 r. Na początku lat 30.XX w. zamknięto, a następnie rozebrano odcinek między Srebrną Górą a Nową Wsią Kłodzką. Po wojnie wyłączono z użytkowania kolejny fragment – do Woliborza. W latach 70.XX w. następne odcinki linii ulegały likwidacji. Odcinek Dzikowiec – Ścinawka wykorzystywany był w późniejszym okresie wyłącznie do przejazdów towarowych. Obecnie odcinek przebiegający przez Dzikowiec jest nieużytkowany.

WIADUKT KOLEJOWY I, z 1902 r., nad drogą powiatową 3320D. Wiadukt kamienno-ceglany, sklepiony, jednoprzęsłowy z tunelem wydrążonym w nasypie. Ściany wewnętrzne i czołowe tunelu oraz skrzydła wiaduktu wymurowane z nieregularnych głazów czerwonego piaskowca. Skrzydła asymetryczne o różnej długości, ustawione pod kątem. Na kamiennych ścianach wewnętrznych o wysokości ok. 2 m osadzone jest ceramiczne sklepienie kolebkowe. Wzdłuż północnego przyczółka poprowadzony został przepust potoku Dzik.

Obiekt w złym stanie technicznym. Od strony zachodniej wiadukt uległ częściowej destrukcji (zawalona ściana czołowa, ubytki i uszkodzenia fragmentów ścian skrzydeł na styku ze ścianą czołową). W 2018 r. przeprowadzono częściowe prace zabezpieczające i remontowe (od strony zachodniej zamontowano wzmacniającą konstrukcję stalową). Konieczne są jednak dalsze prace związane z ustabilizowaniem osuwiska ziemnego,

odtworzeniem ściany czołowej zachodniej i powiązaniem jej ze skrzydłami.

WIADUKT KOLEJOWY II, z 1902 r., nad drogą gruntową przy gospodarstwie nr 125. Wiadukt kamiennie-ceglany, sklepiony, jednoprzęsłowy, wbudowany w ziemno-kamienny nasyp kolejowy. Ściany wewnętrzne i czołowe oraz skrzydła wiaduktu murowane z czerwonego piaskowca. Na kamiennych 3-metrowych ścianach tunelu sklepienie ceglane o przekroju odcinkowym. Obiekt w złym stanie technicznym. Sklepienie tunelu spękane z ubytkami i korozją cegieł, łuki arkad odspojone, ściany kamienne zawilgocone.

WIADUKT KOLEJOWY III, z 1902 r., w centrum wsi, nad drogą dojazdową do strzelnicy sportowej. Wiadukt kamiennie-ceglany, sklepiony, jednoprzęsłowy, wbudowany w ziemno-kamienny nasyp kolejowy. Ściany wewnętrzne i czołowe oraz skrzydła wiaduktu murowane z czerwonego piaskowca. Ściany czołowe częściowo wbudowane w zbocza nasypu. Przęsło wiaduktu nakryte ceramicznym sklepieniem o przekroju odcinkowym, osadzone bezpośrednio na kamiennych ścianach. Obiekt w złym stanie technicznym. Sklepienie i ściany silnie zawilgocone, spękane, ze znacznymi ubytkami.

Wiadukty stanowią własność Województwa Dolnośląskiego.

JUGÓW

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. KATARZYN

Pierwotny kościół wzmiankowany w 1374 r. Obecny kościół barokowy, wzniesiony z fundacji rodów von Stillfried i von Haugwitz, murowany, tynkowany, wzniesiono w latach 1718 -1722, rozbudowano w 1909 roku, dodając symetrycznie od strony południowej i północnej nawy boczne oraz półkoliste dobudówki po południowej i północnej stronie prezbiterium. Budynek świątyni orientowany, na planie krzyża łacińskiego, trzynawowy – nawa środkowa znacznie szersza i wyższa od bocznych, ze sklepieniami kolebkowymi z lunetami, z emporami bocznymi, z półkoliście zakończonym wydzielonym prezbiterium. W osi budowli od zachodniej strony wysoka czworoboczna wieża z dzwonnica i kruchtą w przyziemiu, zwieńczona cebulastym hełmem z dwukondygnacyjnym prześwitem i smukłą metalową iglicą, na której umieszczona jest kula z krzyżem. Nawy pokrywa stromy dwuspadowy dach, ułożony prostopadle do osi prezbiterium tworzący okapy, pokryty blachą. Po południowej i północnej stronie prezbiterium znajdują się półkoliste prostopadłe ułożone do osi kościoła apsydy, zwieńczone od strony wschodniej półkopulastym dachem, krytym blachą. Wzdłuż murów apsyd po ich zewnętrznej stronie dobudowano klatki schodowe, mieszczące jednobiegowe schody prowadzące na

empory nad nawami bocznymi. Kościół remontowany z powodu szkód górniczych w latach 1963-1965. W ostatnich latach uzupełniono tynki zewnętrzne i wymalowano elewacje, w 2013 r. odbudowano wieżbę i wymieniono pokrycie dachu kościoła. Obecnie pozyskano fundusze na malowanie i odnowienie prezbiterium kościoła.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY

Pałac wzniesiono w XVIII w. z fundacji Henryka von Stillfrieda. Obecna eklektyczną postać uzyskał ok. poł. XIX w. podczas przebudowy starej, barokowej budowli na siedzibę dla Eberharda von Pfeil. Najstarsze fragmenty pałacu to: sień i sala południowo-zachodnia parteru nakryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami. Wnętrza 2 kondygnacji obiektu zachowały wyposażenie z okresu przebudowy, m. in.: boazerie, szafy ściennie, stolarkę drzwiową, meble, witraż klatki schodowej przedstawiający kartusze herbowe kolejnych właścicieli oraz krzyż maltański, kominek, piec kaflowy.

Budynek pałacu murowany, otynkowany, założony na planie litery „L”, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym z lukarnami i powiekami. Fasada z głównym wejściem umieszczonym w dwukondygnacyjnym ryzalicie. W elewacjach bocznych małe aneksy. Obecnie pałac stanowi siedzibę Nadleśnictwa Jugów, które przeprowadziło remont obiektu, zmieniając częściowo wnętrza i zwieńczenie ryzalitu elewacji frontowej.

PARK założono ok. poł. XIX wieku. Jest to założenie naturalistyczne, w którym zasadniczym elementem kompozycyjnym są strumienie, sztuczne zatoki oraz staw. Drzewa zgromadzono wzdłuż promenady w północno-wschodniej części parku. Obiekt posiada cenny zespół zieleni. Teren dobrze utrzymany. Współcześnie wytyczono alejki wokół pałacu i założono ich oświetlenie, prowadząca do głównego wejścia ozdobnie uformowana, obsadzona żywopłotem, z elementami małej architektury i fontanną. Stan zachowania zespołu pałacowo-parkowego bardzo dobry.

WILLA JEŻÓWKA

Dom wzniesiony pod koniec XIX w. na terenie lasu należącego do majątku hrabiego Pfeila, przebudowany w 1905 r.. Dawne schronisko Franziskabaude, o bogatym wystroju i architekturze, w stylu budownictwa willowo-schroniskowego terenów górskich, jest interesującym przykładem budownictwa tego typu z końca XIX wieku. Po 1945 r. funkcjonował jako ośrodek kolonijny i wypoczynkowy, a kilka lat temu jako prywatny pensjonat „Sowi Dwór”.

Budynek drewniany, na planie prostokąta, piętrowy, na murowanej

wysokiej podmurówce, z licznymi werandami/gankami, o bogatym detalu architektonicznym, kryty dachem dwuspadowym. Obecnie nieużytkowany, niezabezpieczony, dewastowany, w złym stanie technicznym.

KRAJANÓW

KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. JERZEGO

Pierwotny kościół wzmiankowany już w 1416 roku. Obecny wybudowany w połowie XVIII wieku, w stylu barokowym, restaurowany w 1928 r., murowany. Do wydłużonej nawy kościoła przylega węższe prezbiterium, jednoprzęsłowe, zamknięte trójbocznie, nakryte wspólnym dachem. Również do nawy dostawiona czworoboczna, czterokondygnacyjna wieża z hełmem. Do prezbiterium i nawy dobudowana dwukondygnacyjna przybudówka z lożą patronacką na piętrze. Drewniany chór muzyczny oparty na słupach, wbudowany w nawę. Sklepienie kolebkowe z lunetami. Nad chórem muzycznym sklepienie żaglaste z gurtami. Zachowane barokowo - rokokowe wyposażenie kościoła. Przy kościele, w linii muru cmentarnego zlokalizowany budynek bramny z kostnicą, wzniesiony wraz z kościołem. W latach 2013 -2018 wykonano remont dachu i wieży kościoła, zainstalowano system alarmowy, wykonano też nowe tynki ścian i sklepienia łącznie z ich malowaniem, zrobiono odwodnienie, przeprowadzono renowacje murów fundamentowych, osuszono i zabezpieczono ściany. W 2023 r. pozyskano dofinansowanie na konserwację i restaurację ołtarza bocznego Dzieciątka Jezus.

PARK założony w latach 30 XIX w. okalał nieistniejący już – rozebrany pod k. lat 80. XX w. – pałac. Park zachował charakterystyczne dla tego okresu cechy kompozycyjne, jak graniczne sadzenie drzew, gromadzenie ich w skupiny. W starodrzewie na uwagę zasługują żywotniki, forma zwisająca jesionu wyniosłego i sosny wejmutki. Obecnie park wymaga szerokich prac rewaloryzacyjnych - na terenie parku liczny, niekontrolowany rozrost samosiejek drzew i krzewów, zatarty układ alejek, fragmentarycznie zachowany mur ogrodzeniowy i ruina kamiennie-ceglanej baszty w południowym narożniku.

LUDWIKOWICE KŁODZKIE

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. MICHAŁA

Pierwotny kościół wzmiankowany w 1456 r. Parafia erygowana w XVIII wieku. Obecny kościół barokowy został wzniesiony w latach 1707-1708, odbudowany w 1924 r. po pożarze z 1914 r. Budynek murowany, tynkowany, jednonawowy, z czworoboczną wieżą z kopułą i węższym, zakończonym półkoliście prezbiterium z dwiema symetrycznymi przybudówkami. Otwory

okienne zamknięte półkoliście. Nawa i przybudówki nakryte dachami dwuspadowymi. Kościół po remoncie w dobrym stanie. Ostatnio wykonano remont kruchty przy kościele i murów okalających dawny cmentarz.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI P.W. BŁOGOSŁAWIEŃSTWA PAŃSKIEGO ob. muzeum

Kościół zbudowano w latach 1929-1930. Budynek posiada rozczłonkowaną bryłę. Prostokątną nawę, nakrytą dwuspadowym dachem, wieńczy masywna, kwadratowa wieża z ostrosłupowym hełmem, flankowana dobudówkami - alkierzami i poprzedzona kruchtą, zwieńczoną wysmukłym, siodłowym dachem. Od wschodu przylega wydzielone, prosto zamknięte prezbiterium z trójboczną apsydą, na osi środkowej, zwieńczoną latarnią z wykuszem. Proste, geometryczne bryły rozczłonkowane są równomiernie rozmieszczonymi otworami. Dominują prostokątne, wydłużone okna doświetlające nawę, w wieży otwory zamknięte trójkątnie. Główne wejście prowadzi przez szeroki otwór do kruchty z głębokim podcieniem. W latach 2010 – 2011 obiekt został wyremontowany i odrestaurowany na cele muzealne z zachowaniem funkcji sakralnej. Od 2018 r. prowadzona jest w nim Galeria Sztuki Niezależnej.

APTEKA Z MIESZKANIEM

Budynek wzniesiony jako apteka z mieszkaniem w 1904 r. przez aptekarza Augusta Roderfelda. Stanowi połączenie architektury willowej z tzw. "Landhausem". Zachowany w całości w oryginalnym kształcie. Wzniesiony na planie prostokąta, podpiwniczony, na wysokiej podmurówce z cegły, z użytkowym poddaszem, murowany, tynkowany, nakryty dachem mansardowym krytym dachówką ceramiczną. Komplet mebli aptecznych - regały, szafa, lady dębowe, o bogatej dekoracji z elementami secesyjnymi.

NOWA WIEŚ KŁODZKA

KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO

Kościół usytuowany w północnej części wsi, przy szosie biegnącej przez wieś. Wybudowany w 1790 r. jako późnobarokowa kaplica cmentarna, którą w latach 1889-1900 poddano renowacji i rozbudowano – przedłużono nawę dodając na osi kruchtę z wieżyczkami schodowymi, do zachodniej elewacji nawy dostawiono małą kruchtę. Wewnątrz wykonano polichromie ścian i sklepień. Przebudowana budowla łączy formy późnobarokowe i eklektyczne. Kościół wraz z otaczającym go terenem dawnego cmentarza jest ogrodzony murem z dwiema

bramami.

Świątynia murowana z kamienia i cegły, tynkowana ze skromną dekoracją elewacji w wyprawie tynkarskiej, jednonawowa z dwukondygnacyjnym korpusem na rzucie prostokąta wydłużonego na osi północ-południe, odchylonej ku zachodowi. Do nawy przylega od północy płytkie, węższe prezbiterium zamknięte półokrągłą absydą, do której dobudowano od wschodu dwukondygnacyjną, sięgającą gzymsu głównego kościoła, obszerną prostokątną zakrystię z lożą kolatorską. Od południa nawa podkreślona dwukondygnacyjną, kwadratową kruchtą z usytuowanymi w narożach równymi z nią cylindrycznymi wieżyczkami schodowymi. Od zachodu nawy dostawiona kolejna niewielka, jednokondygnacyjna prostokątna kruchta. Obiekt nakryty wielospadowymi dachami: siodłowy nad korpusem i kruchtą południową, siodłowy przechodzący w stożkowy nad prezbiterium z absydą, jednospadowy nad zakrystią i lożą kolatorską, trójspadowy nad kruchtą zachodnią. W kalenicy nad przęsłem południowej nawy znajduje się wysmukła ośmioboczna sygnaturka zwieńczona hełmem wieżowym z latarnią, iglicą z kulą i krzyżem. Nad wieżyczkami schodowymi dachy wieżowe stożkowe załamane, zwieńczone iglicą z krzyżem. Zachował się pierwotny otwór wejściowy do kościoła, obecnie między kruchtą a nawą, o kształcie prostokąta zamkniętego łukiem koszowym, ujęty w kamienne, dekorowane płaskorzeźbionymi motywami roślinnymi, obramienie z kluczem, w którym data budowy - 1790.

W 2023 r. pozyskano dofinansowanie na remont dachu kościoła.

PRZYGÓRZE

ZESPÓŁ PRZEMYSŁOWY HUTY BARBARA, ob. Zakład Produkcji Automatyki Sieciowej S.A.

Huta żelaza "Barbarahütte" powstała ok. 1856 r. W 1864 r. ubogie złoża rudy żelaza zmusiły do przekształcenia jej w zakład budowy maszyn przemysłu tekstylnego, a po I wojnie światowej zakład przekształcono w zakład metalurgiczny, obsługujący miejscową kopalnię. Po II wojnie światowej produkowano tutaj podwozia do wagonów towarowych. W 1973 r. w obiektach pozostawionych przez kopalnię i odlewnię utworzono filię Zakładu Doświadczalnego Instytutu Automatyki Systemów Energetycznych (IASSE). Obecnie w budynkach znajduje się siedziba zarządu Zakładu Produkcji Automatyki Sieciowej – „ZPAS Spółka Akcyjna” i zakład produkcyjny wyrobów specjalnych.

Kompleks budynków przemysłowych dawnej huty „Barbara”, pochodzi

z 2 poł. XIX w. i jest unikatowym zespołem reprezentatywnych obiektów przemysłu hutniczego. Posiada wartości architektoniczne i kulturowe jako świadectwo rozwoju techniki i cywilizacji w XIX w. w zakresie budownictwa przemysłowego. Kompleks tworzą: hala produkcyjna, hala produkcyjna – montażowa, hala produkcyjna – lakiernia, budynek administracyjny, budynek narzędziowni i stołówki, hala wtryskarek i magazyn narzędzi, kotłownia z kominem, budynek administracyjny, ob. magazynowy oraz magazyn. Budynki murowane z cegły, wzniesione na planie prostokąta, głównie piętrowe - oprócz parterowego budynku administracji i kotłowni, kryte dachami dwuspadowymi. Budynki generalnie odnowione, wymieniono częściowo stolarkę okienną i poszycia dachowe.

ŚWIERKI

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY. P.W. ŚW. MIKOŁAJA

Kościół zbudowany w roku 1748 r. na miejscu drewnianego z XVII w., na stoku wzniesienia, otoczony murem cmentarnym z budynkiem bramnym, restaurowany w 1929 r. Świątynia barokowa, murowana z kamienia i cegły, otynkowana. Orientowana, na planie wydłużonego prostokąta, jednonawowa z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Nawa wąska, wydłużona, wysoka, trójjprzęsłowa z wbudowaną wieżą flankowaną przez dwa aneksy ze schodami na chór muzyczny, nakryta dachem dwuspadowym. Czworoboczna, centralnie usytuowana, czterokondygnacyjna wieża, w 1805 r. zniszczona w czasie burzy, odbudowana i nakryta późnobarokowym hełmem z latarnią. Od południa częściowo do prezbiterium i częściowo do nawy przylega przybudówka zawierająca zakrystię i kruchtę. Kościół wielokrotnie odnawiany, utrzymany w dobrym stanie.

PLEBANIA

Budynek plebanii wzniesiono w 1791. Budowla barokowa, murowana, tynkowana, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, nakryta wysokim, mansardowym dachem. Portal na elewacji frontowej z datą „1791”.

WŁODOWICE

DWÓR tzw. DOLNY

Dwór renesansowy wzniesiony został w latach 1594-1598, w południowej części wsi, z fundacji Heinricha der Altere von Stillfried und Rattonitz. Obiekt posadowiony na platformie wciętej w stok wzniesienia. Przebudowany na przełomie XIX-XX w., wówczas m.in. dwór nakryto obecnym czterospadowym dachem i usunięto wykusze, częściowo przebudowano wnętrze. W 1 poł. XX w.

otynkowano elewacje, po 1945 r. częściowo przebudowano wnętrza na wielorodzinne mieszkania pracowników PGR ze Ścinawki Średniej.

Bryła dworu zwarta, założona na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, nakryta dachem czterospadowym pokrytym łupkiem i eternitem. Dwór częściowo podpiwniczony, piwnice od strony wschodniej wychodzą poza obrys murów budynku. Murowany z kamienia łamanego, ze względu na trudny topograficznie teren częściowo wbudowany w stok. W fasadzie - elewacja południowa - asymetrycznie usytuowany główny otwór wejściowy poprzedzony kamiennymi schodami. Elewacja północna wzmocniona dwiema kamiennymi przyporami. Między przyziemiem a piętrem znajdują się wsporniki wykuszy latrynowych. Do czasów obecnych zachowały się oryginalne m.in.: artykulacja elewacji i kamienne obramienia okienne i drzwiowe, skromny portal, oryginalna stolarka drzwi wejściowych, relikty sgraffita widoczne spod odpadającego tynku. Obiekt niezamieszkały, popada w ruinę. Własność Skarbu Państwa.

WOLIBÓRZ

KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA

Parafia istniała już w 1362 r., wzmiankowano wówczas drewniany kościół. Obecny murowany, wzniesiony został w 1514 r. na miejscu wcześniejszego. Kościół usytuowany jest w centrum wsi, na wyniesieniu. W 1784 r. gruntownie przebudowany. Wówczas częściowo rozebrano późnogotycką wieżę, zachowując jej przyziemie i południową ścianę na poziomie drugiej kondygnacji. Relikty te włączono w nową dwukondygnacyjną przybudówkę przy nawie zawierającą na piętrze dwie loże, w tym patronacką. W latach 1821-1822 kościół rozbudowano i przebudowano mu elewacje z wykorzystaniem dekoracyjnych elementów późnobarokowych; w latach 1898 - 1899 wzniesiono nową wieżę, nadając jej nietypowe rozwiązanie przyziemia w formie podcienia. Jest to budowla murowana z kamienia i cegły, tynkowana. Orientowana, salowa, z dostawioną od północy dwukondygnacyjną przybudówką z emporami i czterokondygnacyjną wieżą od zachodu. Bryła zwarta, nakryta dachem dwuspadowym nad korpusem, półstożkowym nad apsydą i trójspadowym nad przybudówką, wieżę nakrywa neobarokowy hełm z latarnią. W 2008 r. wyremontowano dach i wieżę, przez kilka ostatnich lat świątynia była remontowana etapami. Utrzymany w dobrym stanie. W 2023 r. pozyskano dofinansowanie na konserwację zabytkowych elementów wyposażenia wnętrza kościoła.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków

Gmina Nowa Ruda nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom

negatywnie wpływającym na autentyzm obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (układy ruralistyczne, zespoły budowlane) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i gospodarczą, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Niekorzystne jest wprowadzanie nowych elementów, sprzecznych z charakterystycznym układem zabytkowym parku. Przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do

powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, w 2017 r. Gmina Nowa Ruda wykonała karty adresowe gminnej ewidencji zabytków nieruchomości, które zostały przyjęte Zarządzeniem Nr 303/2018 Wójta Gminy Nowa Ruda z dnia 18 maja 2018 r.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomości podlega okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2024 r. wykonane zostaną karty adresowe dla zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Nowa Ruda na lata 2024-2027” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,

- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków,
- uzupełnianie informacji na temat zabytków z terenu gminy zamieszczonych na stronie internetowej Gminy.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych (prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych),
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Rady Gminy Nr 131/XVIII/08 z dnia 22 kwietnia 2008 r.

W latach 2020-2023 wsparcie otrzymały:

- 1) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mikołaja w Świerkach – renowacja i konserwacja barokowej ambony w kościele fil. p.w. św. Jerzego w Krajanowie,
 - 2) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Mikołaja w Świerkach – renowacja i konserwacja ołtarza bocznego w kościele fil. p.w. św. Jerzego w Krajanowie,
 - 3) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Marcina w Dzikowcu – konserwacja balustrady empory organowej wraz z płaskorzeźbą „Święta Rodzina” w kościele par. p.w. św. Marcina w Dzikowcu,
 - 4) Parafia Rzymskokatolicka św. Ap. Piotra i Pawła w Bożkowie – konserwacja ołtarza głównego w kościele fil. p.w. św. Bartłomieja w Czerwieńczycach.
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
 - podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach

ujętych w gminnej ewidencji zabytków,

- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej z zachowaniem i wyeksponowaniem jej historycznych elementów,
- wprowadzanie aktualnych i skutecznych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w tym ochrony obiektów i obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- remont i adaptacja na cele mieszkalne oficyny w Bożkowie,
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich obiektów będących własnością Gminy z funduszy zewnętrznych,
- sukcesywne prace naprawcze mające na celu utrzymanie prawidłowego stanu technicznego d. kościoła ewangelickiego ob. Muzeum Ziemi Sowiogórskiej w Ludwikowicach Kłodzkich.

11.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. W świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy bowiem naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięciu życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczystego krajobrazu, w którym odnajdujemy

harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe malowniczo położonej gminy Nowa Ruda, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, zagospodarowanymi już terenami rekreacyjnymi, dostępność komunikacyjna, w tym interesujący topograficznie przebieg linii kolejowej nr 286 z licznymi obiektami inżynieryjnymi, korzystne połączenia z Republiką Czeską, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowach sakralnych i rezydencjonalnych, wydarzenia kulturalne o zasięgu ponadlokalnym, historyczne postaci, regionalne kulinaria, działalność i zbiory muzeów, ślady wielokulturowości, startowisko paralotniowe na górze Żmij, tor off Road w Dzikowcu, liczne szlaki i ścieżki turystyczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie niektórych szlaków turystycznych.

Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe, wymienione w poprzednich rozdziałach. Wśród licznych różnego typu szlaków występują między innymi:

- **SZLAK CYSTERSÓW** ER-8 będący fragmentem Europejskiego Szlaku Kulturowego, biegnący przez północno-zachodnie tereny gminy. Szlak ten stanowi trasę samochodową - z odcinkami rowerowymi i pieszymi. Noworudzki przebieg szlaku łączy kolejne opactwa cysterskie w Krzeszowie, Wambierzycach, Bardzie i Henrykowie. Biegnie on przez obręby: Bartnica, Świerki i Ludwikowie Kłodzkie, a po przekroczeniu miasta Nowa Ruda także przez obręb Bieganów;

- *SZLAK PODZIEMNYCH ATRAKCJI TURYSTYCZNYCH* prowadzi przez miejscowości: Wolibórz, Przygórze, Jugów i Ludwikowice Kłodzkie oraz Sokolec;
- *SZLAK SUDECKI IM. DR MIECZYŚŁAWA ORŁOWICZA*, czerwony, przebiega przez Nową Wieś Kłodzką, dalej z Nowej Rudy w kierunku Przełęczy Srebrnej, gdzie łączy się z Długodystansowym Międzynarodowym Szlakiem E-3 Atlantyk - Morze Czarne;
- *SZLAK PIELGRZYMKOWY*, niebieski, prowadzi przez Dzikowiec, Czerwieńczyce, Nową Rudę do Bazyliki w Bardzie Śląskim;
- *SUDECKI SZLAK KONNY* relacji: Łądek Zdrój - Karpacz. Na terenie gminy przebiegają dwie trasy powyższego szlaku, zróżnicowane pod względem trudności ich przebycia: 1) żółta (trudniejsza) prowadzi z Nowej Rudy do Karpacza przez Wolibórz, Przygórze, Jugów i Sokolec; 2) zielona (łatwiejsza) biegnie z Łądką Zdroju do Karpacza przez Bieganów i Sokolicę;
- *SZLAK PRZYJAŹNI POLSKO-CZESKIEJ*, niebieski, rozpoczyna się przy dworcu kolejowym w Nowej Rudzie i prowadzi aż do miejscowości Broumov w Czechach.

Powyższe trasy łączą się ze stosunkowo gęstą siecią ścieżek, szlaków pieszych np.

- Szlak zabytków techniki, dł. ok. 5 km na trasie Ludwikowice Kłodzkie-Zdrojowisko;
- Szlak Strzelecki, koloru żółtego, dł. 3,4 km, na trasie Łąka Strzelecka - Dworki - Pisztyk - Włodzicka Góra;
- Szlak 4 Wież Wzgórz Włodzickich;
- Czesko-polski szlak grzbietowy - część wschodnia, czyli szlak wież i platform widokowych na pograniczu polsko-czeskim.

Szlaki literackie wytyczone w ramach Festiwalu Góry Literatury:

- „*Z domu dziennego do domu nocnego*”. Jest to szlak literackich wędrówek, inspirowany fragmentami tekstów Olgi Tokarczuk i Karola Maliszewskiego. Trasa ma swój początek w Karajanowie przy sali wiejskiej, a kończy się w Bartnicy przy Trójpańskim Kamieniu. Wzdłuż całego szlaku umieszczono tablice z fragmentami tekstów Noblistki, Karola Maliszewskiego, a także lokalnych twórców z gminy Nowa Ruda.
- „*Droga chlebowa*” na trasie Šonov - Włodowice, to stary polsko-czeski szlak o bogatej historii. Od wieków służył jako droga przemytu różnych

dóbr, przede wszystkim żywności. Stąd nazwa ścieżki. Szlak promuje region Sudetów Środkowych i Festiwal Góry Literatury.

- "*Śladami Teresy Chmury*", czyli szlak bohaterki dwóch książek Olgi Tokarczuk: „Dom dzienny, dom nocny” z 1998 r. i „Prowadź swój pług przez kości umarłych” z 2009 r. Trasa prowadzi przez malownicze Wzgórza Włodzickie z wieżą widokową na Włodzickiej Górze.

Występują też liczne szlaki rowerowe, które – cytując za Rowerowy Euroregion Glacensis – „prowadzą koło okazałych mostów kolejowych linii Kłodzko – Wałbrzych, sztolni kompleksu Riese z okresu II Wojny Światowej czy Muzeum Techniki Militarnej Riese-Molke w Ludwikowicach Kłodzkich – Miłkowie. Atrakcjami Gór Sowich są wieże widokowe na Wielkiej Sowie i Kalenicy. Przez teren gminy Nowa Ruda (Dzikowiec, Nowa Wieś Kłodzka) przebiega również trasa rowerowa „Szlak dawnej Kolei Sowiogórskiej”, a we Włodowicach przebiega dolną drogą wzdłuż wsi trasa, która wykracza poza Gminę Nowa Ruda. Oznakowana trasa łączy: Nową Rudę-Słupiec, Nową Rudę, Włodowice, Ścinawkę Górną (Zamek Sarny), Tłumaczów (granica państwa), Otovice i Broumov; szlak powstał w ramach Programu Interreg V-A Republika Czeska–Polska.

Szlaki te wiodą również do gmin sąsiednich. Ten regionalny system ma także liczne powiązania z czeskimi drogami rowerowymi.

W sezonie zimowym dostępne są trasy zjazdowe i narciarstwa biegowego o różnej długości i stopniu trudności.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków turystycznych czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki kulturowej np. szlak tematyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, zabytki techniki czy znane rody i budowle z nimi związane. Inną propozycją jest *Szlak etniczny* dla Niemców, związany z miejscami pamięci, pobytu i ważnymi wydarzeniami dla ich przodków; *Szlak dawnych zajazdów*, *Szlak* związany z dziedzictwem *techniki przemysłowej*, *Szlak budowli fundacji Stillfriedów*, *Szlak Filmowa Gmina*, który uwzględniałby miejscowości, w których kręcono wiele filmów, począwszy od Nowej Rudy po Bożków, Świerki, Dzikowiec, Ludwikowice Kłodzkie, Wolibórz, Krajanów.

Kolejne propozycje to szlak nordic walking, ścieżka dydaktyczna na terenach cennych przyrodniczo, jako źródło wiedzy związanej z występującymi

tutaj i prezentowanymi np. na fotogramach okazami chronionej flory i fauny czy utworzenie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej, walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody.

To tylko niektóre z możliwości promowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. uwzględniając w wielu wsiach ślady współistnienia mieszkańców innych wyznań, znane postaci z przeszłości, np. ze szkołą w Jugowie związani są: Heinrich Elsner, jej dyrektor, Josef Fogger, nauczyciel i historyk, który zgromadził i opracował wiele materiałów dotyczących wsi i regionu. Szkoła posiadała też wybitnych absolwentów Franza Müllera, pedagoga w szkołach muzycznych oraz Otto Müllera Hartau – artysty malarza, którego twórczość opiewała piękno ziemi kłodzkiej, a także znane postaci czasów współczesnych np. malarka Alicja Gorbacz-Palacios.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury

materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Na terenie gminy wręcz znakomite warunki do rozwijania turystyki wiejskiej posiadają liczne gospodarstwa rolne, a przykłady funkcjonujących gospodarstw agroturystycznych znajdziemy np. w miejscowościach: Bieganów, Dzikowiec, Jugów, Ludwikowice Kłodzkie, Sokolec, Sokolica czy Wolibórz. Jest to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych, w porozumieniu z konserwatorem zabytków i właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych z opisami i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

11.5. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest

samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Nowa Ruda wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Nowej Rudzie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc, to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest

w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Dolnośląski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego określone zostały w Uchwale Nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. wraz ze zmianą przyjętą Uchwałą Nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r.

4. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, ogromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na

remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z planowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego*.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.